

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Vojtěch Vajc

Sporné otázky nutné obrany v judikatuře

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 15. 4. 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 171 129 znaků včetně mezer.

Vojtěch Vajc

V Praze dne

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu své diplomové práce, JUDr. Rudolfu Vokounovi, CSc., za jeho mimořádnou trpělivost a ochotu, s nimiž mi během tvorby práce pomáhal.

Zároveň bych chtěl poděkovat své rodině za čas, pomoc a zázemí, které mi při psaní práce, ale i po dobu celého studia, poskytovala.

Obsah

Úvod.....	5
1 Nutná obrana obecně	7
1.1 Funkce nutné obrany	7
1.2 Zakotvení v českém právním řádu	8
1.3 Definice nutné obrany	9
2 Náležitosti nutné obrany.....	11
2.1 Subjekty.....	11
2.1.1 Obránce	11
2.1.2 Útočník	18
2.2 Útok.....	25
3 Nepřiměřenost nutné obrany	34
3.1 Intenzivní exces.....	46
4 Subsidiarita	53
5 Preventivní nutná obrana	56
6 Putativní nutná obrana	61
7 Ostatní aspekty nutné obrany	67
Závěr	72
Seznam použitých zkratk	75
Seznam zdrojů.....	76
Abstrakt.....	80
Klíčová slova.....	81
Abstract	82
Keywords	83

Úvod

Nutná obrana a ostatní okolnosti vylučující protiprávnost jsou po staletí součástí prakticky všech právních řádů na celém světě. Obecná povaha těchto institutů často vede k potřebě jejich bližší specifikace a přesnému stanovení podmínek, za nichž lze konkrétní jednání pod jednu z okolností subsumovat, a tudíž uznat jeho oprávněnost a s ní spojenou beztrestnost. K takovému zpřesnění obsahu norem a vyjasnění sporných otázek samozřejmě slouží primárně samotný text příslušných ustanovení právních předpisů. Normy vyjádřené psaným právem však bývají v zájmu přehlednosti i použitelnosti stručné a relativně obecné, nemohou proto zohlednit veškeré okolnosti každodenního života či postihnout každý myslitelný případ. Svou roli z toho důvodu hrají ostatní prameny práva v širším slova smyslu, jakými jsou doktrína, obecné právní principy a v závislosti na konkrétním právním řádu i právní zvyklosti, potažmo obyčej. Nezastupitelnou úlohu na tomto poli plní v mnoha státech zejména judikatura. Skutečnost, jak jsou okolnosti vylučující protiprávnost nastaveny, jaký je jejich faktický obsah, jsou s to ovlivnit kvalitu života jednotlivých občanů, a tudíž i společnosti jako celku. Nejde přitom o nějakou přehnanou nadsázku či hypotetickou fikci – do stavu, v němž je třeba jednat v rámci okolnosti vylučující protiprávnost, se může dostat v podstatě každý, a to včetně těch, kteří žijí své životy klidně a spořádaně, v souladu s právem.

Z hlediska okolností vylučujících protiprávnost je nutná obrana ze své podstaty jednou z okolností nejvýznamnějších, zároveň mediálně i obecně nejzajímavějších a nejděčnějších. Ačkoli se jedná také o institut soukromého či třeba přestupkového práva, její role je patrná zejména v rovině trestněprávní, kde může představovat rozdíl mezi beztrestností a mnoha lety strávenými ve vězení. Je nepochybné, že pojetí nutné obrany není statické, časem se proměňuje a vyvíjí s ohledem na společenské a politické změny. Ty byly přitom, co se nedávné historie týče, pravděpodobně výraznější v českých podmínkách než například v západních demokraciích. Kromě této skutečnosti by snad k potenciální volatilitě institutu mohla navíc přispívat i místní absence silnějšího filozofického zakotvení a zažití idey nutné obrany ve společnosti. Navzdory tomu se i u nás, co se této okolnosti týče, vytvořil poměrně dlouhodobě konzistentní a smysluplný judikaturní rámec.

Účelem této práce je zamyslet se nad některými z mnoha sporných otázek nutné obrany řešených v průběhu let českými a československými soudy a přitom částečně přiblížit institut ve světle příslušných judikátů. S ohledem na to je věnován větší prostor rozboru jednotlivých soudních rozhodnutí spíše než teoretickému doktrinálnímu pojetí institutu. Svou strukturou je práce členěna do sedmi kapitol, část z nich pak dále do podkapitol. Jejich smyslem je třídit rozebrané soudní případy a v nich obsažené sporné otázky podle toho z prvků nutné obrany, jehož se primárně dotýkají. Přesto, vzhledem k tomu, že jde o skutečné kauzy, nelze jejich obsah zpravidla omezit pouze na jeden konkrétní prvek, v rámci něhož jsou do práce zahrnuty. Naopak, jednotlivé případy obvykle materiálně zasahují i do ostatních kapitol. Jelikož jsou předmětem pouze některé vybrané otázky, které jako sporné řešily soudy, nezabývá se práce strukturálně zcela všemi oblastmi, o nichž v souvislosti s nutnou obranou pojednávají například učebnice. V zájmu osobního přínosu se některé judikáty nabízející odpovědi na sporné otázky snažím hodnotit a srovnávat s jinými rozhodnutími. Poněvadž je judikatura týkající se nutné obrany poměrně rozsáhlá, jsou obsahem práce z velkého množství potenciálně sporných otázek řešených soudy pouze některé, přednostně ty novějšího data.

Co se dále struktury díla a obsahu jednotlivých částí týče, první kapitola se od ostatních liší a představuje pouze stručný obecný nástin nutné obrany jakožto okolnosti vylučující protiprávnost, plnicí funkci určitého kontextuálního zakončení a úvodu k práci. Po úvodní kapitole následuje první skutečná část materie samotné, do které jsou zařazeny sporné otázky související s jednotlivými náležitostmi, resp. konstrukčními prvky institutu, jmenovitě subjekty obránce a útočníka spolu s prvkem útoku. Tato část v souvislosti s judikaturou řeší mimo jiné, kdo všechno může být obráncem či útočníkem a co je vlastně útok. Další jsou sekce pojednávající o některých otázkách nepřiměřenosti, potažmo intenzivním excesu, tedy jinými slovy o přípustných mezích intenzity obrany. Navazuje krátká pasáž o subsidiaritě. Specifickou otázkou preventivní nutné obrany a automatických obranných zařízení, čili nástrojů, jejichž účelem je odrazit budoucí útok na určitém místě bez součinnosti člověka, se zabývá kapitola pátá. Následuje oddíl o obraně putativní, domnělé, tedy takové, při níž obránce jen mylně předpokládá útok na zájem chráněný trestním zákonem. Poslední kapitola se pak zabývá některými z ostatních sporných otázek nutné obrany, jež by svou povahou bylo jen těžko možné zařadit pod některou z předchozích částí.

1 Nutná obrana obecně

1.1 Funkce nutné obrany

Mezi základní funkce moderního státu bezesporu patří ochrana společnosti před zásahy člověka do práv a zájmů ostatních lidí. Za tímto účelem si stát osobuje a v zásadě i monopolizuje oprávnění k užívání donucovacích prostředků, násilí. Sebelepší státní útvar ale není s to garantovat včasný a účinný zásah za všech okolností každodenního života. Institut nutné obrany slouží v podstatě jako doplňková náhrada zásahu veřejné moci v případech, kdyby tento přišel zřejmě příliš pozdě nebo vůbec, v důsledku čehož by mohlo dojít k nenávratným škodlivým následkům.

Ačkoli je účelem trestního práva postih činů, které naplňují znaky stanovené zákonem, je žádoucí, aby se v určitých situacích podobná jednání netrestala. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou reflexí tohoto požadavku a nutná obrana je jednou z nejdůležitějších z nich. V jejím rámci obránce nejedná v rozporu s účelem trestního zákona, nýbrž v souladu s ním, během svého činu je totiž veden snahou chránit tytéž zájmy, o jejichž ochranu usiluje samotný zákon. Dochází zde však ke střetu zájmů obránce a útočnicka. Výhodnější právní postavení je přiznáváno prvnímu z nich, naopak u útočnicka se v podstatě předpokládá, že v rámci svého útoku konkludentně souhlasí s ohrožením a možným porušením svých zájmů v důsledku obrany napadeného. Nesouhlasil-li by, neměl by v první řadě vůbec protiprávně útočit. Ačkoli tímto právem na zájmy útočnicka zcela nerezignuje, dává přednost zájmům obránce, které fakticky vnímá jako pro tyto účely hodnotnější. Nicméně projev skutečnosti, že i útočnickovy zájmy zůstávají v menší míře chráněny, lze spatřovat kupříkladu ve stanovení jednotlivých podmínek a mezi nutné obrany.

Nutná obrana vylučuje protiprávnost činu a spolu s tím i jeho společenskou závažnost, nebezpečnost, škodlivost, nedovolenost. Třebaže jsou bráněné zájmy často především individuální, jde zde i o ochranu společenských hodnot – ochrana práv jednotlivce je dozajista ku prospěchu celé společnosti. Je nasnadě, že jednání, které není protiprávní, nemá být státem sankcionováno trestně ani jinak, což v rovině nejen trestněprávní, ale i civilní v průběhu historie zdůrazňoval Nejvyšší soud ČSSR¹ a neustále v tom pokračuje také Nejvyšší soud ČR².

¹ Např. zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. **Pls 5/65**

² Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. **30 Cdo 3094/2014**

Kromě toho, že nutná obrana hraje svou roli jako právní normativní konstrukt, figuruje coby prvek legitimizující jinak neospravedlnitelné jednání třeba i v oblastech morální filozofie. Co se pak samotného práva týče, lze v její koncepci poměrně dobře spatřovat projevy jeho kulturotvorné dimenze. Předpokladem skutečně úspěšného boje s trestnou činností může být jen těžko pouhá činnost specializovaných orgánů veřejné moci bez jakékoli účasti občanů. Jejich možnost nutné obrany tak přispívá mimo jiné k tomu, že občané snáze přijímají hodnoty chráněné právem za své, na jejich narušitele nahlížejí s odporem a eventuálně jsou ochotni proti nim i přímo zasáhnout. To v širším hledisku vede rovněž k celospolečenské atmosféře nechuti k trestné činnosti a nižší míře kriminality v celkovém měřítku. Potenciálního pachatele pak může samozřejmě odradit i pouhé vědomí toho, že po spáchání činu na něj dopadne odsudek celé společnosti, stejně jako skutečnost, že napadená osoba se již během činu může poměrně vehementně bránit, a dokonce jí může beztrestně přispěchat na pomoc i kdokoli jiný. Takové působení může být určitě silnější a bezprostřednější než nejistá hrozba budoucího trestu uvaleného státní mocí.

Pokud jde o samotné jednání v nutné obraně, není bohužel výjimkou, že možný obránce ze strachu před vlastním postihem od nutné obrany upustí. To platí zejména pro situace tzv. pomoci v nutné obraně, kde napadeného brání třetí osoba. Za takového stavu tedy osoba nemusí být od obrany odstrašována pouze hrozbou vlastního zranění, ale i obavou z následné újmy v souvislosti s právem. Aby k tomuto jevu nedocházelo, bylo by žádoucí, aby byly meze nutné obrany nastaveny poměrně široce a zároveň o nich panovalo dobré povědomí. Na to by měly dbát nejen soudy a ostatní orgány činné v trestním řízení, ale například i představitelé moci zákonodárné či výkonné. Tito činitelé by svým pokud možno jednotným přístupem mohli upevňovat pocit právní jistoty ve společnosti.

1.2 Zakotvení v českém právním řádu

Nutná obrana spadá spolu s krajní nouzí, svolením poškozeného, přípustným rizikem a oprávněným použitím zbraně mezi okolnosti vylučující protiprávnost vyjmenované trestním zákoníkem. Zdejší výčet není ze své podstaty taxativní a okolnosti zde vyjmenované bývají teoreticky i prakticky doplňovány o okolnosti jiné, netypizované, jakými jsou obecně například výkon povolání, výkon práv a povinností či vykonávání dovolené činnosti. Ty jsou připuštěny, jelikož trestní právo nezakazuje užití analogie ve prospěch pachatele. O specifických okolnostech vylučujících protiprávnost

lze nejspíš hovořit také v souvislosti se zvláštní částí trestního zákoníku, jmenovitě v podobě beztrestnosti agenta dle § 312c a § 363 či vyloučení trestnosti neoznámení trestného činu pro některé skupiny osob dle § 368 odst. 3 trestního zákoníku.

Úpravu okolností vylučujících protiprávnost je možno nalézt v třetí hlavě obecné části zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Okolnosti tu přitom nejsou nijak upraveny obecně, nýbrž pouze ve formě jednotlivých konkrétních institutů. Samotná nutná obrana je obsahem paragrafu 29, kde se její hmotněprávní definice omezuje na pouhé dva odstavce. Nezastupitelnou úlohu při dotváření práva proto v souvislosti s ní samozřejmě zastávají soudy. Soudním rozhodnutím přitom bývá v českém právním řádu z pohledu právní teorie přiznáván kvaziprecedenční charakter. To znamená, že ačkoli judikáty nejsou striktně vzato formálním pramenem práva, odchýlení od nich musí být při další rozhodovací činnosti náležitě odůvodněno. Lze proto hovořit o určité úrovni obecné závaznosti soudních rozhodnutí co do materiálního pojetí. Z toho důvodu jsou soudy v České republice významným činitelem v oblasti faktické podoby a náplně právních norem.

1.3 Definice nutné obrany

Podle § 29 je čin jinak trestný, kterým někdo odvrací přímo hrozící nebo trvajících útok na zájem chráněný trestným zákonem, nutnou obranou, a není tedy trestným činem. O nutnou obranu se nejedná, byla-li obrana zcela zjevně nepřiměřená útoku. Jednotlivé prvky konstrukce normy skýtají na první pohled značný prostor pro úvahu a abstrakci, z čehož plyne v oblastech interpretace a uplatňování institutu náchylnost ke sporům.

Svou povahou je nutná obrana speciálním privilegovaným případem krajní nouze vztahujícím se výlučně k útoku a ne jen pouhému nebezpečí.³ Zatímco nebezpečí označuje jakýkoli stav hrozící poruchou chráněného zájmu, útokem se rozumí ohrožení chráněných zájmů skrze protiprávní jednání útočníka. Nutná obrana však, na rozdíl od krajní nouze, musí směřovat vždy jen proti osobě útočníka, přičemž měla-li by se dotknout zájmů třetí osoby, použije se vůči ní v příslušném rozsahu naopak ustanovení o krajní nouzi. Vzhledem k tomu, že část dalších definičních znaků, ať už institutu jako takového či některých z jeho konstrukčních prvků, je popsána v rámci některé z následujících kapitol a bližší teoretická definice institutu zároveň není cílem této práce,

³ Např. JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5. s. 261

nebudu na tomto místě parafrázovat obsáhlá teoretická a doktrinální vymezení, jimiž je nutná obrana konkretizována.

Za zajímavost by šel označit fakt, že již samotný název nutná obrana pravděpodobně může vyznívat zavádějícím dojmem. Cestou prostého jazykového výkladu by totiž přívlastek nutná mohl svádět k představě o tom, že napadená osoba má povinnost se vůči útoku bránit. Stejně tak by zřejmě adjektivum šlo interpretovat tak, že obrana je vlastně přípustná pouze tehdy, není-li možné vyhnout se ohrožení či poškození chráněných zájmů jinak (tématu subsidiarity se v práci budu věnovat dále), nebo snad, že podmínkou pro uplatnění je zde v nějaké podobě nevyhnutelnost útoku. Při prvním setkání se s předmětným slovním spojením tak nejspíš člověku nemusí být hned patrné, že nutností se v tomto případě rozumí v zásadě pouze právo obránce použít všech prostředků, které jsou potřebné a nutné k bezpečnému odvrácení útoku, či případně to, že obranné jednání by mělo být právě tak důrazné, nakolik je to k úspěšnému odvrácení útoku zapotřebí, a tedy nikoli výrazně intenzivnější, než je nezbytné.

2 Náležitosti nutné obrany

2.1 Subjekty

2.1.1 Obránce

Kategorii sporných otázek týkajících se institutu nutné obrany může například představovat, kdo je ještě způsobilý bránit se způsobem, aby na něj bylo možné uplatnit ustanovení § 29 trestního zákoníku a obrana tak mohla být posouzena jako jednání činěné za okolnosti vylučující protiprávnost. Ačkoli trestní zákoník subjekt obránce blíže nespécifikuje, mohou vzniknout situace, ve kterých z povahy věci není zcela zřejmé, zda lze na osobu v nich jednajících nahlížet jako na někoho, kdo zrovna vede nutnou obranu.

Důležitým z hlediska otázky subjektu obránce je nepochybně rozsudek Nejvyššího soudu slovenské socialistické republiky ze dne 29. 6. 1978, sp. zn. **4 Tz 40/78**. V něm slovenský Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí předchozích instancí a s poukazem na okolnost nutné obrany sám obviněné osvobodil. Případ popisuje událost, ve které byl obviněný M. H. napaden útočníkem P. V. Na pomoc M. H. po chvíli přispěchal jeho syn P. H. Ten se během útoku zprvu neúspěšně pokoušel útočníka od svého otce ručně odtáhnout, poté na jeho obranu použil dřevěnou lať, s níž útočníka udeřil do hlavy. Agresor proto reagoval tím, že změnil cíl útoku a napadl syna. Zatímco ho rukama bil, udeřil jej otec několikrát lískovou palicí do těla, což vedlo k tomu, že P. V. útoku konečně zanechal a odešel. Důležitý závěr Nejvyššího soudu k případu říká, že „*o nutnou obranu jde i tehdy, když osoba činem jinak trestným odvrací přímo hrozící anebo trvajícím útok, který je namířený proti tělesné integritě jiné osoby*“. Tím zakotvuje princip teorií označovaný jako tzv. pomoc v nutné obraně. Obránce tudíž nemusí být jen ten, kdo je útokem primárně napadán.

Složitější otázky týkající se osoby obránce řešil Nejvyšší soud ČR v několika posledních desetiletích. Diskuzi může vyvolat například otázka, zda může být obránce někdo, kdo zjevně jedná v afektu. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. **6 Tdo 1347/2008**, pojednává o případu, ve kterém po vzájemné hádce D. H. strčí do J. M. a připravuje se ho s napřaženou rukou uhodit pěstí do obličeje. J. M. je výrazně menšího vzrůstu a brání se způsobem, že vytáhne svůj nůž a napřáhne před sebe ruce s tím, že nůž drží v jedné z nich. Zbraň přitom směřuje čepelí k zemi a proti útočníkovi je otočena tupou stranou. Útočník se nicméně vlivem hybnosti a rotace vyvolané snahou o úder na nůž nešťastně nabodne a přivodí si tak vážné zranění srdce.

Za popsané jednání nejprve Krajský soud v Českých Budějovicích odsoudil J. M. k trestu odnětí svobody v trvání osmnácti měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání dvou let a šesti měsíců, a sice za přečin úmyslného ublížení na zdraví podle § 221 odst. 2 trestního zákona. Proti rozsudku podali odvolání obviněný, v neprospěch krajský státní zástupce, poškozený D. H. a také poškozená zdravotní pojišťovna. Vrchní soud v Praze původní rozhodnutí ještě zpřísnil a odsoudil J. M. k nepodmíněnému trestu na tři a půl roku za zločin úmyslné těžké újmy. Argumentoval přitom tím, že *„obviněný jednal ve zlobném afektu a použil otevřený nůž proti hrudi poškozeného, přičemž musel být srozuměn s tím, že hrudním košem jsou chráněny životně důležité orgány a že při bodnutí nožem do těchto míst mohou vzniknout nejméně závažné zdravotní komplikace“*. Kromě toho způsob obrany považoval v tomto případě soud za zcela zjevně nepřiměřený způsobu útoku. Proti rozhodnutí Vrchního soudu podal J. M. dovolání, v němž trval na obranném charakteru svého jednání a také na tom, že vůbec neměl v úmyslu útok odvracet pruníkem nože do těla poškozeného. Zpochybnil také, že by během obrany jednal v afektu. Na jeho stranu se svým vyjádřením postavila i státní zástupkyně Nejvyššího státního zastupitelství, která zejména zdůrazňovala pasivní povahu jednání obviněného.

Nejvyšší soud se v usnesení reagujícím na dovolání věnuje náležitostem nutné obrany ve světle mnoha historických judikátů. Ve věci samotné nakonec, po zvážení všech okolností, předchozí rozsudky nižších instancí ruší. Uvádí k tomu, že *„okolnosti způsobu použití nože, kdy nešlo o aktivní bodný útok vůči tělu poškozeného (především je třeba vyzdvihnout, že obviněný v rozhodné době držel nůž tečně k hrudníku poškozeného), v kontextu faktu, že ke zranění poškozeného došlo i v důsledku jeho velmi aktivní role - fyzického útoku vůči obviněnému, neumožňují spolehlivý závěr, že by obviněný byl alespoň srozuměn s následkem (účinkem) v podobě těžké újmy na zdraví poškozeného“*. Tím se vypořádává zejména s možným posouzením nutné obrany jakožto zcela zjevně nepřiměřené. Kromě toho se vyjadřuje k jednání obránce v afektu. Třebaže dovozuje, že obviněný v takovém duševním stavu zřejmě mohl být, uzavírá, že afekt sám o sobě splnění podmínek nutné obrany nevylučuje a dodává: *„Závěr o vybočení z mezí nutné obrany přitom není možné bez dalšího opřít ani o zjištění, že napadený nebyl ke své obraně motivován strachem z útoku. Skutečnost, že obviněný měl jednat v afektu vzteku, ještě sama o sobě nevylučuje nutnou obranu.“*

Postoj Nejvyššího soudu k přípustnosti vedení nutné obrany během afektu je určitě správný. Zajímavé ale je, že se usnesení obsáhle věnuje popisu pojetí situace, při níž došlo ke zranění, jakožto události, kdy se útočník vlastním přičiněním nabodl na nůž obránce. To sice může působit jako prvek, který dále ospravedlňuje jednání obránce, nicméně zároveň vede k úvahám, zda by se jednalo o nutnou obranu i tehdy, kdyby tento sám aktivně bodl. Judikatura přitom obranu se zbraní proti neozbrojenému dlouhodobě připouští⁴ a je otázka, jestli by se být jen dalo v tomto případě uvažovat o zcela zjevné nepřiměřenosti, pokud byl útočník o dvacet centimetrů vyšší a dvacet kilogramů těžší než obránce. Domnívám se proto, že tato konkrétní argumentační rovina usnesení by mohla působit z dlouhodobého hlediska při zobecnění jeho závěrů kontraproduktivním a zavádějícím dojmem, jelikož potenciální obránce by při znalosti judikátu mohl soudit, že přípustná je výhradně pasivní obrana nožem, což by v konkrétních případech mohlo vést i ke snížení účinnosti obrany jako takové nebo dokonce jejímu zmaření.

Jiný sporný bod týkající se subjektu může představovat otázka, zda za obránce ve smyslu nutné obrany smí být považován někdo, kdo se sice brání útoku, do stavu potyčky s druhým však dobrovolně sám vstoupil. V usnesení ze dne 28. 11. 2002, sp. zn. **6 Tdo 851/2002**, Nejvyšší soud popisuje událost, během níž obviněný J. K. po předchozích vzájemných konfliktech vyslyšel opakovanou výzvu poškozeného L. H., aby s ním šel ven před bar. Poškozený tam pak na obviněného zaútočil pěstí, což obviněný opětoval svou vlastní ranou, kterou poškozenému způsobil zranění vedoucí k měsíc dlouhé pracovní neschopnosti. Nalézací i odvolací soud jednání vyhodnotily jako přečin ublížení na zdraví, s čímž J. K. nesouhlasil a podal dovolání. Tvrdil v něm, že během události šel s poškozeným ven, neboť tento obtěžoval společnost; zde ho chtěl vyzvat, aby svého jednání zanechal a konflikt urovnat. Přitom prý nebyl srozuměn s tím, že mezi nimi dojde ke rvačce. Nejvyšší soud tvrzení o skutečnosti, že by snad obviněný nevěděl, k čemu dojde, nepovažoval za věrohodné, a to i s ohledem na jeho předchozí výpovědi. Dovolání J. K. nakonec jako zjevně neopodstatněné odmítl. V odůvodnění připomněl, že pro posouzení, kdo je v konkrétním případě obránce a kdo útočník, je sice fundamentální počáteční iniciativa účastníků konfliktu, tedy obecně „kdo si začal“. V dané situaci však nebylo rozhodnou skutečností to, kdo zasadil první ránu, nýbrž fakt, že „*iniciativa k vzájemnému napadení vyšla jak od poškozeného, tak i od obviněného*“.

⁴ Např. rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18. 6. 1970, sp. zn. **3 Tz 13/70** či usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. **7 To 202/94**

který jeho výzvy akceptoval a šel s ním ven. Šlo tedy o oplácení útoku útokem, nikoliv o odvracení útoku obranou.“ Závěry soudu se tedy dají shrnout do premisy, že nutná obrana nemá místo za situace, kdy jsou dvě osoby vzájemně odhodlány na sebe útočit a jedna z nich napadne druhou. Za takového stavu není podstatné, kdo zasadil první úder, nikdo ze zúčastněných není charakterizován coby obránce ve smyslu ustanovení o nutné obraně.

Podobně Nejvyšší soud shledává, že obráncem není ten, kdo se přidá do šarvátky dvou osob s cílem změnit poměr sil v ní a umožnit tak další útok, byť by jeho prvotním impulzem byla snaha chránit jednu z nich. To popisuje v usnesení ze dne 23. 2. 2016, sp. zn. **6 Tdo 30/2016**. V tomto případě poškozený M. N. předjel svým vozem vozidlo obviněného J. K., ve kterém jel také jeho kamarád, spoluobviněný J. K., a zastavil před nimi. Z vozu vystoupil a počal slovně napadat obviněného, což vyústilo v jejich vzájemnou potyčku. Spoluobviněný J. K. se v ní zpočátku neangažoval, po chvíli však k dvojici přistoupil, poškozeného strhl zezadu na zem a ležícího poškozeného následně obviněný i spoluobviněný chvíli bili až do doby, než se na místě objevil náhodný kolemjdoucí. Nalézací i odvolací soud jednání obou posoudily jako jednočinný souběh přečinů ublížení na zdraví ve stádiu pokusu a výtržnictví. První instance přitom upustila od potrestání, druhá uložila každému z nich peněžitý trest ve výši 10 000 Kč.

Proti rozsudku podal obviněný J. K. dovolání, ve kterém zejména zpochybňoval zjištěný skutkový stav. Nejvyšší soud k jeho výhradám nepřihlédl, věnoval se však jednání spoluobviněného. Ten se totiž do šarvátky přidal až ve chvíli, kdy poškozený nad obviněným získával navrch, a dle svých slov se tak snažil chránit kamaráda. Dalo se proto uvažovat o pomoci v nutné obraně. Soud k tomu uvedl následující: *„Pokud by spoluobviněný J. K. jednal tak, že by se pouze snažil zamezit pokračování konfliktu (například tak, že by se pokusil obviněného a poškozeného od sebe odtrhnout), bylo by to možno považovat za jednání v rámci zákona. Spoluobviněný J. K. však svým vstupem do děje nesměřoval k ukončení konfliktu, nesnažil se mu zamezit, nýbrž svým vstupem naopak změnil poměr sil. Poškozeného nejen strhl na zem, ale zde jej za situace, kdy se ten jen stěží mohl účinně bránit, společně s obviněným J. K. fyzicky napadali. Za takové situace již není možné hovořit o hrozícím či trvajícím útoku ze strany poškozeného, jemuž by zákonným způsobem mohli spoluobvinění čelit ve smyslu § 29 tr. zákoníku. Jinak řečeno, v této fázi skutkového děje obvinění neodvraceli hrozící nebo trvající útok*

na zájem chráněný trestním zákonem, naopak společně fyzicky útočili (v odvetě) na již eliminovaného poškozeného.“

K tomu aby bylo možno jeho jednání brát jako pomoc v nutné obraně, spoluobviněný by musel usilovat pouze o ukončení konfliktu či se snažit o jeho apriorní zamezení. V uvedeném případě však zasahoval do souboje teprve tehdy, když měl mít poškozený M. N. navrch, a kdy jej proto strhl na zem. Za dané situace mohlo jít o jedinou možnost, jak bojující od sebe odtrhnout, což byl ostatně způsob řešení, které doporučil Nejvyšší soud. Pokud by se v tu chvíli jeho účast na potyčce omezila pouze na snahu ji ukončit, bylo by jednání spoluobviněného beztrestné. K vlastním úderům a kopům proti poškozenému by mohl přistoupit teprve tehdy, pokud by se sám stal terčem jeho přímo hrozícího či trvajících útoku, a to do doby, po kterou by útok trval nebo, s ohledem na konkrétní okolnosti, bezprostředně hrozil.

Obráncem v nutné obraně může být v zásadě každý, apriorně vyloučeny nejsou ani úřední či jiné osoby ve výkonu povolání. Otázkou, zda a v jaké podobě je k nutné obraně oprávněn revizor během kontroly jízdenek, se Nejvyšší soud zabývá v usnesení ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. **8 Tdo 1008/2015**. V tomto případě revizor M. H. zastavil poškozenou B. U., aby zkontroloval, zda má u sebe platný doklad k přepravě osob. B. U. uvedla, že je držitelkou karty Opencard, ale má ji doma, protože si byla pouze zaběhat. Při běhu dostala astmatický záchvat a z důvodu svého zdravotního stavu se rozhodla rychle přepravit domů metrem. S sebou prý neměla ani doklad totožnosti. M. H. proto navrhl počkat na policii, to ale poškozená odmítla a dala se na útěk. Revizor jí v něm zabránil tím, že ji ramenem natlačil na stěnu vestibulu metra. Obvodní soud pro Prahu 8 uvedený skutek zpočátku považoval za přestupek a věc proto postoupil úřadu městské části, proti tomu však podal státní zástupce stížnost a věc byla Městským soudem vrácena soudu obvodnímu zpět. Ten nakonec revizora za uvedené jednání odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání šesti měsíců s podmíněným odložením na dobu dvanácti měsíců, a to pro přečin ublížení na zdraví. Po odvolání obviněného Městský soud v Praze rozsudek zrušil, jelikož se podle něj nepodařilo spolehlivě prokázat zlomeninu žebra, ke které mělo jednání revizora vést. Odsoudil jej však místo toho za přečin výtržnictví k čtyřměsíčnímu trestu odnětí svobody s podmíněným odkladem na dobu dvanácti měsíců. M. H. proti rozsudku podal dovolání.

V dovolání obviněný poukazuje na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 9. 2010, sp. zn. **1 As 34/2010**. Ten se zabývá přípustnou intenzitou zákroku proti cestujícímu na útěku, a třebaže k němu během odvolacího řízení přihlédl i Městský soud, stalo se tak pouze ve formě konstatování, že přípustné meze byly při zákroku na poškozenou překročeny. Soud k tomu přitom dospěl přesto, že se nepodařilo prokázat zlomeninu žebra poškozené, ačkoli na základě tohoto zranění bylo soudem dovozováno, že revizor vyvinul „tupé násilí velké intenzity“. Obviněný dále nesouhlasí s tím, že by se dopustil výtržnosti jakožto jednání, které by závažným způsobem narušovalo veřejný klid a pořádek. Nejvyšší soud k jeho námitkám přihlédl. V souvislosti s výkonem zaměstnání revizora zmiňuje NS ustanovení zákona č. 266/1994 Sb., o dráhách, podle něhož má osoba, která nepředloží při kontrole platnou jízdenku, povinnost setrvat na místě do příjezdu osoby oprávněné zjistit totožnost, nebo následovat revizora na vhodné pracoviště veřejné správy. Soud dovozuje, že pokud kontrolovaný povinnost odmítá splnit, dopouští se tím útoku na zájem chráněný zákonem, kterým je ochrana majetkových práv provozovatele, a je proti němu přípustná nutná obrana. Ta může být realizována zadržením cestujícího, nesmí však být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. *„Revizor tedy zpravidla nesmí volit takové prostředky, které povedou nebo mohou vést k újmě na zdraví „černého pasažéra“ nebo jakékoliv jiné osoby.“* Nejvyšší soud shledal, že odvolací soud se dostatečně nezabýval tím, zda došlo k obraně, která by byla zcela zjevně nepřiměřená, a i kdyby snad ano, nevysvětlil, v čem tkvělo posouzení jednání obviněného jakožto výtržnosti. Rozsudek Městského soudu v Praze byl proto usnesením zrušen a věc mu byla vrácena k novému projednání a rozhodnutí.

Jádro problému přitom tkví zřejmě v tom, že zákon o dráhách ani související předpisy samy o sobě nezakotvují jakoukoli pravomoc revizora omezit osobní svobodu cestujícího při porušení sekundární povinnosti vyčkat příjezdu policie či následovat revizora na vhodné pracoviště veřejné správy. Soudy se pak snaží tyto pravomoci teleologicky dovozovat za užití institutů okolností vylučujících protiprávnost. Argumentují přitom tím, že norma by bez oprávnění revizora byla nevynutitelná, a tudíž imperfektní. Zvýhodnění by v tomto případě byli ti, kteří se rozhodnou chovat protiprávně, a zároveň by takový stav vedl k faktické bezbrannosti dopravních podniků.

Účelová snaha o podřazení činnosti revizora pod obecné okolnosti vylučující protiprávnost nicméně vyznívá zvláště a ani příliš nepřispívá k pocitu zákonnosti a právní jistoty. Zajímavé je také úsilí subsumovat podobná jednání zrovna pod obecný

institut nutné obrany a nikoli pod některou okolnost nevyjmenovanou trestním zákoníkem, jakou by snad mohl být například výkon povolání, případně i jiná okolnost *sui generis*. K tomu Nejvyšší soud uvádí: „*Nejvyšší soud (...) sdílí názor, že umožnění nutné obrany proti této kategorii protiprávního jednání je řešením správným jak z hlediska společenského nazírání na ně, tak i z hlediska právního.*“ Trochu neobvykle může působit, že pro tyto účely je pak spatřován přímo hrozící nebo trvající útok na majetkové zájmy dopravního podniku v aktu nezakoupení jízdenky, potažmo nezaplacení pokuty cestujícím. Nehodí se moc ani pojetí nutné obrany, jakožto institutu s velice široce koncipovanými mezemi přípustnosti co do intenzity – pro její uplatnění postačí, není-li toliko zcela zjevně nepřiměřená. Je přitom trendem tyto meze postupně nadále rozšiřovat. V souvislosti s tím je proto myšlenka, že by v případě nutné obrany revizora mělo jít zpravidla o zcela zjevně nepřiměřenou obranu již tehdy, pokud by revizor kontrolované osobě byť jen mohl způsobit újmu na zdraví, rozporuplná.

2.1.2 Útočník

Podobně jako u obránce, ani v případě útočníka trestní zákoník neobsahuje žádnou bližší specifikaci, potažmo neuvádí žádné vlastnosti, které by útočník měl či neměl mít, aby proti němu bylo možné nutné obrany užít. Za splnění ostatních podmínek je tedy možné bránit se v zásadě proti komukoli. *A priori* nejsou vyloučeny dokonce ani subjekty trestně neodpovědné, jakými mohou být například děti nebo osoby nepříčetné či jednající ve skutkovém omylu. Ačkoli jim za něj nemůže být uložen trest, může jejich jednání vykazovat způsobilost protiprávně ohrozit či poškodit zájmy chráněné trestním zákonem, a tudíž jej lze vnímat jako útok. Je proto žádoucí, aby obránce měl možnost se mu bránit. Za útočníka však nelze považovat zvíře, neboť to není právním subjektem, a samo o sobě proto není způsobilé právně jednat, potažmo útočit. Může na něj však být nahlíženo jako na živou zbraň, pokud je k útoku skutečným útočníkem poštíváno.

Jednou ze sporných oblastí, které člověka ve spojitosti s osobou útočníka ve vztahu k nutné obraně mohou napadnout mezi prvními, jsou otázky obrany proti jednání úředních osob. Ty jsou problematikou s potenciálně závažnými celospolečenskými dopady, jelikož se od nich může odvíjet postoj občanů vůči veřejné moci jako takový. S ohledem na to je vhodné v tomto směru nalézt určitou rovnováhu mezi dvěma extrémy, které představuje na jedné straně neomezená možnost bránit se úkonům veřejných činitelů, na straně druhé pak jejich nedotknutelnost za každé situace. Ačkoli judikatura týkající se otázek tohoto tématu je spíše staršího data, mnoho z jejich závěrů má svůj význam dodnes.

Obecnou otázkou nutné obrany vůči úředním osobám se zabýval Nejvyšší soud Slovenské socialistické republiky například již v rozhodnutí ze dne 12. 8. 1976, sp. zn. **4 Tz 128/76**. Soud v tomto případě dospěl k závěru, že nutná obrana není přípustná proti úkonům úředních osob, které jsou svou povahou výkonem práv či povinností. V konkrétní kauze soud nepřipustil obranu proti příslušníkům SNB. Ti užili fyzickou sílu pro předvedení řidiče motorového vozidla, u něhož shledali důvodné podezření z požití alkoholu a který odmítl nechat se dobrovolně předvést, načež se vzpíral jejich zákroku. *„Překonání odporu, který směřuje ke zmaření oprávněného služebního zákroku (...) je právem i povinností příslušníků Sboru národní bezpečnosti. Proto nutná obrana proti takovému zákroku příslušníků SNB není přípustná a použití násilí na zamezení zákroku (je) třeba považovat za trestný čin útoku na veřejného činitele.“* Postoj byl pak podpořen také odkazem na to, že poslechnout výzvu orgánů veřejné bezpečnosti bylo za dané

situace pro obviněného povinností. Závěr rozsudku není v tomto směru zvláště překvapivý, prosté obecné umožnění nutné obrany vůči oprávněným zákrokům veřejných činitelů by jistě nedávalo smysl a fakticky by znemožňovalo výkon veřejné moci.

O něco složitější případ řešil tentýž soud v rozhodnutí ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. **6 Tz 70/79**. V něm nadstrážmistr J. G., příslušník bezpečnostního sboru, mimo službu bránil v restauraci číšníka, který zde byl napaden obviněným Š. B. Incident neměl závažných následků a Š. B. po jeho konci odjel domů. J. G. však neváhal a zjistil si bydliště obviněného. Aniž by pak čekal na příjezd hlídky Veřejné bezpečnosti, v doprovodu několika civilistů se odhodlal jet k obviněnému do bytu a tam jej za jeho předchozí jednání zatknout. Š. B. během zatýkání zpočátku spolupracoval, následně ale nadstrážmistra napadl pěstmi a po jeho povalení na zem se jej pokusil bodnout nožem. J. G. se podařilo nůž zastavit, přivodil si tím však ublížení na zdraví. Uvedené jednání Š. B. posoudil okresní soud jako souběh trestných činů vyhrožování a užití úmyslného násilí, krajský soud po odvolání obviněného tohoto z důvodu skutkových pochybností osvobodil. Proti rozsudku krajského soudu podal generální prokurátor SSR stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného. Případ se tak dostal před slovenský Nejvyšší soud.

Nejvyšší soud se v souvislosti s případem zabýval zejména tím, zda bylo za daných okolností proti nadstrážmistrově přípustné užít nutnou obranu či nikoli. Podstatné přitom bylo, že nadstrážmistr jel zákrok provést mimo službu, „na vlastní pěst“, a to dokonce v doprovodu civilistů. Ve svém rozhodnutí soud vyslovil, že nutná obrana je zásadně přípustná proti úkonům, ke kterým není úřední osoba vůbec oprávněna. Taková osoba tehdy nepožívá vůbec ochrany veřejného činitele a pokud by někdo v konkrétním případě překročil meze nutné obrany a zaútočil přitom na její zdraví, bylo by možné dovozovat odpovědnost pouze za prosté trestné činy proti životu a zdraví. S ohledem na to považoval Nejvyšší soud za relevantní ustanovení zákona č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti spolu s nařízením ministra vnitra č. 15/1974, podle nichž byli příslušníci mimo službu oprávněni a povinni k zákrokům a opatřením jen tehdy, hrozilo-li bezprostřední ohrožení zájmů. Vzhledem k tomu, že se otázkou existence bezprostředního ohrožení chráněných zájmů nižší instance během svého rozhodování vůbec nezabývaly, byla věc vrácena okresnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí. Jestliže by ten s ohledem na výše řečené zjistil, že J. G. překročil hranice své pravomoci

nebo vykonával svou pravomoc způsobem odporujícím zákonu, bylo by možné útok na něj posoudit nanejvýš jako exces z nutné obrany, potažmo trestný čin proti zdraví.

Závěr judikátu týkající se možnosti uplatnit nutnou obranu vůči zásahům, k nimž není úřední osoba vůbec oprávněna, je principiálně správný a dlouhodobě žádoucí. Na podobná jednání není samozřejmě vhodné nahlížet jako na zásah veřejné moci, stejně by se zřejmě dalo obecně smýšlet o úkonech zatížených natolik závažnými vadami, že by tyto úkon očividně zbavovaly povahy aktu veřejné moci. Co se judikátu samotného týče, není z něj dobře patrné, co přesně vedlo okresní a Nejvyšší soud k úvahám o považování předmětného jednání pouze za některý z méně závažných trestných činů proti zdraví, vezmeme-li v potaz, že se obviněný pokusil poškozeného bodnout nožem a když přitom vykřikoval, že poškozenému „udeřila jeho poslední hodina“. Vpozorovat se nedá ani přesný důvod, pro který došlo k osvobození obviněného ze strany krajského soudu. Nic z toho však z hlediska obecných závěrů, potažmo dlouhodobého významu rozhodnutí, nemá větší význam.

Jinou spornou otázkou je možnost uplatnění nutné obrany proti úkonům činěným orgány veřejné moci na základě věcně nesprávného či nezákonného rozhodnutí. Tomuto problému se věnuje Nejvyšší soud SSR v judikátu ze dne 24. 3. 1987, sp. zn. **7 Tz 15/87**. V uvedené kauze si obviněný nejprve neoprávněně postavil na veřejné komunikaci stavbu, jejíž následné odstranění chtěl překazit pracovníkům Okresní správy cest v Popradě, v čemž mu však zabránili příslušníci SNB. Těm pak obviněný vulgárně nadával, strkal do nich a tahal je za uniformu. Za toto jednání jej okresní soud uznal vinným trestnými činy útoku na veřejného činitele a výtržnictvím. Obviněný se odvolal, argumentoval přitom pochybnostmi o zákonnosti odstranění jeho stavby. Krajský soud rozsudek první instance zrušil a usnesením se pokusil vrátit věc okresnímu prokurátorovi k došetření s tím, aby přezkoumal zákonnost relevantních rozhodnutí orgánů státní správy. Proti tomuto usnesení podal generální prokurátor SSR stížnost pro porušení zákona v neprospěch obviněného, kde poukázal na skutečnost, že v případě přistoupení na argumentaci krajského soudu by nezákonnost rozhodnutí orgánu státní správy zakládala rovněž nezákonnost zásahu příslušníků SNB, kteří by pak za takového stavu nepoživali ani ochrany coby veřejní činitelé.

Slovenský Nejvyšší soud názoru generálního prokurátora přisvědčil. V předmětném rozsudku uvádí: „*Při zabezpečování výkonu rozhodnutí orgánu veřejné*

moci požívají příslušníci SNB ochranu veřejných činitelů, i kdyby toto rozhodnutí bylo věcně nesprávné. Zákrok příslušníků SNB vůči tomu, kdo brání výkonu rozhodnutí, je zákonný i tehdy, kdyby takové rozhodnutí bylo samo nezákonné.“ Jinými slovy tedy zákonnost podkladového rozhodnutí nemá vliv na zákonnost samotného zákroku proti tomu, kdo se výkonu rozhodnutí brání. Výrok je logický s ohledem na skutečnost, že vykonavatelé postupují podle pokynů či rozkazů svých nadřízených a zákonnost rozhodnutí jim vůbec nepřísluší zkoumat, na což sám Nejvyšší soud upozornil. Nutná obrana proti úředním osobám je v takovém případě nepřipustná a dá se říct, že celá koncepce tak v podstatě působí v souladu se správněprávní zásadou presumpce správnosti aktů. Co se obrany obviněného týče, soud dodal následující: *„Pokud se obviněný domníval, že postup a rozhodnutí orgánů státní správy jsou nezákonné, měl se jinými prostředky domáhat ochrany svých práv. V žádném případě nebyl oprávněný napadat slovně anebo fyzicky příslušníky SNB“*.

Otázce uplatnění nutné obrany proti úředním osobám se v zásadě okrajově věnuje také zpráva trestního a vojenského kolegia Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 11. 1979, uveřejněná pod č. **19/1981** sb. rozh.⁵ V ní je popsán případ, kdy příslušník Sboru ozbrojené ochrany železnic ve služební místnosti několikrát bezdůvodně udeřil do hlavy osobu, která předtím naskakovala do rozjíždějícího se vlaku. K tomuto zpráva uvádí: *„Žádný veřejný činitel nemá pravomoc bezdůvodně používat proti občanu fyzické násilí.“* I v případech, kdy sice nejde o překročení pravomoci, je podle Nejvyššího soudu třeba takové jednání posoudit jako vykonávání pravomoci způsobem odporujícím zákonu. Za takového stavu vůči němu nelze oprávněnou nutnou obranu vyloučit.

Je důležité, že nutná obrana proti úkonům veřejných činitelů není apriorně vyloučena. Domnívám se, že možnost bránit se za určitých okolností i vůči jednání úředních osob je imanentní součástí demokratických právních řádů. Povinností úředních osob je chránit a ctít právo, tím spíše by však o to měly usilovat formou realizace skrze své vlastní chování. Nutná obrana ze své podstaty není nástrojem zvěle, kterého by mohli občané na denní bázi během styku se státními orgány zneužívat a který by veřejným činitelům znemožňoval právně jednat. Naopak by mohla být nezbytnou zábranou před potenciálním zneužíváním a překračováním svěřených pravomocí.

⁵ Sběrka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1981

Do jisté míry tematicky podobnou otázkou, jakou je nutná obrana vůči úředním osobám, je i nutná obrana směřující proti jednání zaměstnanců soukromých bezpečnostních služeb. Ti sice nemají z podstaty věci postavení veřejných činitelů, tím spíše je na ně možno v konkrétních případech nahlížet jako na útočníky, vůči kterým je nutná obrana přípustná, přesto však ve spojitosti s nimi může docházet ke sporným situacím. Jedna z nich je popsána v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 7. 2006, sp. zn. **8 Tdo 838/2006**.

V uvedeném případě šlo o událost, na jejímž počátku obtěžoval obviněný P. F. prodavačku v klenotnictví, která na něj proto zavolala zaměstnance bezpečnostní služby. Ti dorazili na místo a upozornili P. F., že přivolali policii. Obviněnému se vzniklá situace nezamlouvala, pokusil se proto prodejnu opustit, v čemž mu však zastoupením cesty zabránil jeden z členů bezpečnostní služby, poškozený P. G. Obviněný a poškozený se do sebe zaklínili a začali se přetahovat. P. F. se nakonec ze sevření vymanil tím, že chytil poškozeného za ruku a zkroutil mu malíček. Způsobil mu tak zranění vedoucí k omezení obvyklého způsobu života v délce nejméně tří týdnů. Za popsané jednání uznal Obvodní soud pro Prahu 3 obviněného vinným ze souběhu přečinů ublížení na zdraví a výtržnictví. P. F. se odvolal, Městský soud v Praze o něco zmírnil podmíněný trest a vyhodnotil skutek pouze jako ublížení na zdraví, jelikož na rozdíl od nalézacího soudu neshledal výtržnickou povahu pachatelova jednání. Ani s tímto rozsudkem nebyl obviněný spokojený a podal dovolání.

Nejvyšší soud v rámci usnesení považoval v případě za stěžejní posoudit, zda zákrok bezpečnostní služby, respektive poškozeného P. G. vůči obviněnému, byl oprávněný. Uvádí, že bezpečnostní pracovníci skutečně nejsou veřejnými činiteli, a na jejich chování je proto třeba nahlížet jako na chování běžného občana. Ten může oprávněně omezit osobní svobodu druhého pouze za podmínek ustanovení trestního řádu o zadržení, tj. jen tehdy, pokud byla osoba přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté a zároveň, pokud je to nutné, ke zjištění její totožnosti, k zamezení útěku nebo k zajištění důkazů. Tomu, že by se měl obviněný v klenotnictví dopouštět trestného činu, podle Nejvyššího soudu nic nenasvědčovalo. Poškozený se zřejmě totiž snažil obviněného zadržet z jiného důvodu. Dříve před incidentem policisté pracovníky bezpečnostní služby požádali o informování v případě, objeví-li se obviněný na místě. Pokud by se tak stalo, měli se zaměstnanci pokusit jej na místě udržet do doby příjezdu hlídky, neboť policii se dlouhodobě nedařilo obviněného zastihnout v místě jeho bydliště.

Ani s ohledem na to, že motivem byla snaha pomoci policii, však Nejvyšší soud jednání poškozeného jako oprávněné nevyhodnotil: „*Takový záměr však ze zákroku poškozeného P. G. vůči obviněnému J. K. nečiní zákrok oprávněný a stávající závěry odvolacího soudu nelze bez dalšího akceptovat; ani úsilí směřující k zajištění plnění úkolů Policie České republiky nemůže ospravedlnit činy contra legem. I kdyby v souvislostech udávaných svědky je policisté žádali dokonce o „zadržení“ obviněného, nebyl by k tomu žádný zákonný podklad.*“ Vzhledem k tomu, že zaměstnanci bezpečnostní služby protiprávně omezili osobní svobodu obviněného, mohlo se z jejich strany jednat o útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně. Svým jednáním tak obviněný mohl nutnou obranu naplnit. Z toho důvodu Nejvyšší soud zrušil předchozí rozsudky a věc vrátil k projednání a novému rozhodnutí soudu nalézacímu.

Klíčovými sděleními judikátu jsou zřejmě ta, že zaměstnanci bezpečnostních služeb skutečně nejsou nadáni zvláštními pravomocemi ve srovnání s běžnými občany a že ani neoficiální žádost orgánů veřejné moci o pomoc žádná podobná oprávnění nepropůjčuje. Smutným hrdinou případu je poškozený P. G., který pravděpodobně předpokládal, že při zadržování obviněného jedná po právu na základě určitého pověření policií. Je přitom faktem, že policejní orgány se přirozeně těší vyšší míře respektu a autority. Většinu lidí, coby právních laiků, by tak snad ani nenapadlo, že by v podobné situaci poškozený mohl jednat protiprávně.

Jinou spornou otázkou přípustnosti nutné obrany směřující vůči jednání pracovníka bezpečnostní služby se zabývá usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. **8 Tdo 572/2006**. To popisuje událost, ve níž chtěl obviněný L. Š. odcizit z obchodního domu láhev alkoholu v ceně čtyři sta korun. V průběhu krádeže však byl přistižen zaměstnanci soukromé bezpečnostní služby, kteří ho následně požádali, aby s nimi šel do služební místnosti. Tam jej vyzvali k prokázání totožnosti a buď aby se podrobil osobní prohlídce, nebo vyčkal příjezdu hlídky policie, či dobrovolně vydal odcizenou věc. Obviněný v reakci na výzvu vytáhl svou střelnou zbraň a se slovy „žádná prohlídka se konat nebude“ ji namířil na břicho jednoho z pracovníků bezpečnostní služby. Ten mu obratem pistoli z ruky vytrhl.

Popsané jednání shledal Okresní soud v Českých Budějovicích trestným činem vydírání a L. Š. za něj uložil trest odnětí svobody v trvání tří let, podmíněně odložený na zkušební dobu let pěti. Obviněný se s rozsudkem neshodl, podal proto odvolání.

Krajský soud v Českých Budějovicích jej následně zprostil obžaloby, jelikož na předmětné jednání nazíral jako na nutnou obranu vedenou proti neoprávněnému útoku pracovníků bezpečnostní služby. S tím se neztotožnila nejvyšší státní zástupkyně, která proti zprošťujícímu rozsudku podala dovolání v neprospěch obviněného. V něm poukázala mimo jiné na skutečnosti, že detektivové obviněného k osobní prohlídce nenutili, naopak mu nabízeli alternativy, a že i po jeho odzbrojení vyčkali na příjezd policie, aniž by k prohlídce proti jeho vůli přistoupili.

Nejvyšší soud se v reakci na dovolání věnoval předchozí argumentaci soudu druhého stupně. Odvolací soud totiž usoudil, že pokud zaměstnanci bezpečnostní služby požadovali po obviněném osobní prohlídku, postupovali v rozporu s ustanoveními trestního řádu o osobní prohlídce. K té jsou podle předmětné normy příslušné pouze taxativně vymezené orgány činné v trestním řízení. Obviněný dle krajského soudu během události nikomu nevyhrožoval, pouze chtěl dosáhnout neprovedení protiprávní osobní prohlídky. Nejvyšší soud však podobnou argumentaci shledal za nepřipadnou a dodal, že zmíněná ustanovení trestního řádu se vztahují toliko k trestnímu řízení, o které nicméně v tomto případě nešlo. Za relevantní v této situaci považoval buď občanskoprávní institut svépomoci dle § 6 občanského zákoníku⁶, podle něhož za situace, kdy bezprostředně hrozí neoprávněný zásah do práva, může ten, kdo je takto ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit, anebo do jisté míry koncepčně podobná civilní povinnost odvrácení hrozící škody podle § 417 občanského zákoníku. Nejvyšší soud v rámci rozhodování přihlédl ke skutečnostem, že pracovníci bezpečnostní služby postupovali vůči obviněnému slušně a k osobní prohlídce jej nenutili. Vzhledem k tomu, že jejich jednání bylo podle něj činěno v rámci svépomoci, shledal, že nešlo o protiprávní útok, proti němuž by obviněný byl oprávněn vést nutnou obranu. Rozsudek krajského soudu byl proto usnesením zrušen a věc mu byla vrácena k novému projednání a rozhodnutí.

⁶ Jedná se o zákon č. 40/1964 Sb.

2.2 Útok

Jedním z konstrukčních prvků institutu nutné obrany je útok. Jde o jednání směřující proti zájmu chráněnému trestním zákonem, k jehož odvrácení nutná obrana slouží, a to za podmínky, že útok přímo hrozí či trvá. Předmětem sporu v této oblasti mohou být například odpovědi na otázky, jaká jednání lze vůbec jako útok klasifikovat a dále třeba určení jeho časových či jiných mezí.

Otázce časového rozsahu útoku se v podstatě věnuje již rozsudek sp. zn. **4 Tz 40/78**, který jsem zmiňoval na straně 11 této práce. V něm slovenský Nejvyšší soud konkrétně popisuje jeho časové meze v případě porušování domovní svobody: *„V takovém případě trvá útok do doby, než se podaří útočníka, který vnikl do domu nebo do bytu jiného s úmyslem vykonat tam násilí, z domu anebo bytu vyhnat.“* V souvislosti s pomocí v nutné obraně řeší judikát také problematiku vztahu dalších útoků mezi útočníkem a obráncem, potažmo povahu eventuální obrany útočníka vůči obránci. *„Proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Jednání útočníka namířené proti osobě, která jedná v nutné obraně, (je) třeba považovat za pokračování v útoku bez ohledu na to, zda útok byl od začátku namířený proti osobě, která jedná v nutné obraně, anebo proti jiné osobě. Osoba, která jedná v nutné obraně, je proto oprávněna překonat i tento pokračující útok vůči své osobě způsobem, který není zřejmě nepřiměřený povaze a nebezpečnosti útoku.“*

Podobný závěr týkající se „obrany proti obraně“ vyplývá třeba také z usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015, sp. zn. **4 Tdo 527/2015-41**, popisujícího jednání útočníka P. Ř., jemuž nechtěl handicapovaný obráncem Z. S. vydat svůj mobilní telefon, který předtím sám od útočníka zakoupil. Aby ho k tomu donutil, P. Ř. napadenému vyhrožoval, poté mu z krku strhl šňůrku s klíči, které mu následně zamýšlel vrátit až výměnou za telefon. Z. S. za to uhodil útočníka svou francouzskou holí do zad. P. Ř. reagoval tím, že Z. S. fyzicky napadl, během čehož ho vynesl z budovy baru, kde k incidentu došlo, posléze mu zlomil jeho hůl a nechal jej ležet na chodníku. Přitom se zmocnil také telefonu. U soudu se P. Ř. hájil tím, že fyzické napadení poškozeného bylo pouze reakcí na jeho útok vedený holí, a také tím, že on sám je osobou s omezenou svéprávností, telefon tudíž do vlastnictví poškozeného v první řadě vůbec nemohl převést. Okresní soud se s jeho námitkami neztotožnil a uznal jej vinným trestným činem loupeže. Následovalo odvolání, v němž krajský soud s posouzením souhlasil a nakonec, po dovolání, souhlasil i soud Nejvyšší. Ten přejal argumenty nižších instancí, když

k události uvedl: „*Proti jednání v nutné obraně není nutná obrana přípustná. Pokud se imobilní poškozený přiměřeně svým možnostem pokusil odvrátit stupňovanou agresi ze strany obviněného, který útok započal, stupňoval a opakoval (...), další násilné jednání obviněného vůči poškozenému, které bylo reakcí na úder holí ze strany poškozeného, nelze pokládat ze jednání v nutné obraně ve smyslu § 29 tr. zákoníku.*“ NS se věnoval rovněž názoru obviněného ohledně jeho nezpůsobilosti k převedení vlastnického práva. I zde dal za pravdu nižším soudům, když stejně jako ony uvedl, že prodej telefonu o hodnotě 399 Kč byla záležitost, již byl obviněný schopen samostatně uskutečnit, což ostatně předpokládal i sám poškozený, který koupil v dobré víře provedl.

Závěr o nepřípustnosti nutné obrany proti nutné obraně samotné je logický a působí samozřejmě. Komplikace by však mohly nastat za stavu, kdy by obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, a tudíž excesivní. Tehdy by na ni samotnou naopak mohlo být nahlíženo jako na protiprávní útok, proti němuž by další nutná obrana byla přípustná, podobně jako kdyby obránce sám přešel do útoku.⁷

O otázce časového určení útoku se do jisté míry jednalo také v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. **4 Tdo 443/2016-26**. Šlo o situaci, ve níž se útočník nejprve pokoušel vyprovokovat obránce k potyčce v jeho garáži. Poté, co jeho snaha nebyla úspěšná, z garáže vyběhl, zavřel vrata a držel je zavřená tak, aby obránce nemohl odejít. Vyhrožoval pak, že zapálí jeho venku stojící vozidlo. Obránce vrata rozrazil a petlicí přitom způsobil útočníkovi zranění obličeje. Nalézací i odvolací soud vyhodnotily, že se nejedná o nutnou obranu, jelikož fyzický útok vůči obránce podle nich ustal tehdy, jakmile útočník opustil garáž. V jednání proto shledaly trestný čin ublížení na zdraví.

Nejvyšší soud se s jejich názorem neztotožnil. Naopak situaci vyhodnotil tak, že útok trval nadále v podobě omezování osobní svobody a hrozby způsobením majetkové škody. Přitom uvedl, že neexistovala žádná povinnost obránce nečinně vyčkávat na ukončení útočného jednání, k čemuž břitce poznamenal: „*Představa, že by měla osoba, jejíž právní statky jsou ohroženy útokem, jen útrpně čekat na to, až si útočník své jednání rozmyslí, odporuje nejen zákonu a judikatuře, nýbrž též prostému právnímu citu, či dokonce „obyčejnému“ selskému rozumu.*“ Ani způsob provedení obrany nebyl podle

⁷ O vyloučení beztrestnosti při přechodu obránce do útoku pojednává již například Nejvyšší soud ČSSR v rozhodnutí ze dne 25. 1. 1967, sp. zn. **4 Tz 101/66**.

soudu nepřiměřený, obránce v podstatě na garážová vrata působil stejným způsobem jako útočník, pouze v opačném směru. O excessu by se dalo uvažovat leda až v souvislosti s obráncovým následným jednáním, kdy útočníka párkrát udeřil pěstí do obličeje, to však nevedlo k žádnému zranění. Svým usnesením proto předchozí rozhodnutí zrušil.

Při hodnocení skutkového stavu, jak je popsán v judikátu, lze jistě s názorem Nejvyššího soudu souhlasit. Je přitom až s podivem, že nalézací ani odvolací soud jednání poškozeného, v němž násilím držel obviněného zavřeného v garáži a zároveň mu vyhrožoval citelnou škodou na majetku, nevnímaly jako útok ve smyslu § 29 trestního zákoníku.

S problematikou časového rozsahu útoku velmi úzce souvisí rovněž posouzení, zda jde po skončení útoku skutečně o jeho konec, nebo se jedná pouze o dočasnou přestávku a útok po ní bude nadále pokračovat. Pokud jde zjevně jen o přerušení, které chce útočník využít například k zefektivnění následného dalšího útoku třeba tím, že si odpočine nebo si obstará zbraň, je možné takový stav stále považovat za bezprostředně hrozící či trvajícím útok, vůči němuž je nutná obrana přípustná. Rozlišit, zda útok nadobro skončil, nebo zda bude pokračovat, může být velice obtížné, a to zejména z hlediska obránce, ale i zpětně z pohledu soudu.

Nejvyšší soud tuto problematiku řešil například v usnesení ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. **11 Tdo 1392/2014-32**. Případ pojednává o obviněném H. M. N., kterého před budovou restaurace napadla údery a kopy skupina útočníků, což vedlo ke zlomeninám a krevním výronům v oblasti jeho obličeje. Obviněný si šel po napadení ošetřit svá zranění do restaurace, při pohledu ven ale zjistil, že před budovou i nadále stojí útočníci, k nimž se přidali jejich další známí, kteří navíc na místo přinesli blíže nezjištěnou sečnou zbraň. H. M. N. proto zůstal uvnitř a na svou obranu si do kapsy připravil nůž, který našel na barovém pultu. Dva z útočníků pak za ním pak přišli dovnitř a následovala jejich několikaminutová rozmluva s obviněným. Ten ji nakonec náhle ukončil tím, že oba nožem bodl. Pobodaná dvojice se dala na útěk ven z restaurace, H. M. N. je pronásledoval a nožem na ně i nadále útočil. Důsledkem toho jeden z poškozených utrpěl pouze lehčí zranění, druhý však po převozu do nemocnice zemřel. Krajský soud v Plzni zhodnotil předmětné jednání jako zvlášť závažný zločin zabítí podle § 141 odst. 1, odst. 2 písm. a) TrZ, dílem nedokonaným ve stádiu pokusu podle § 21. Za užití institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody obviněného odsoudil

k tříletému podmíněnému odnětí svobody se zkušební dobou čtyř let. Proti rozsudku podali obviněný, poškození a státní zástupkyně v neprospěch obviněného odvolání. To nakonec vedlo k určitému upřesnění právní kvalifikace skutku a především ke zpřísnění původního trestu, a sice na pětileté nepodmíněné odnětí svobody. Vzhledem k tomu, že své jednání nadále považoval za nutnou obranu, se obviněný následně dovolal.

Nejvyšší soud v souvislosti s případem nejprve řešil, zda okolnosti odůvodňují závěr o spáchání privilegovaného trestného činu zabití tak, jak jej zhodnotily nižší soudy, čemuž nakonec přisvědčil. Dále analyzoval, zda se ze strany obviněného nejednalo o nutnou obranu. V souvislosti s řešením této otázky poukázal na skutečnost, že z kamerového záznamu pořízeného provozovatelem restauračního zařízení byla patrná klidná povaha rozmluvy bez vážnějšího fyzického kontaktu, kterou spolu obviněný s poškozenými před napadením nožem vedli. Ze způsobu, jakým obviněný nožem bodal, dovodil soud jeho úmysl poškozené usmrtit, dle znaleckých posudků byl navíc H. M. N. osobou se zvýšeným sklonem k agresivitě. Protože z kamerového záznamu vyplynulo, že obviněný nebyl ve chvíli napadení poškozených nožem cílem jejich bezprostředně hrozícího či trvajících útoku, nepovažoval Nejvyšší soud podmínky nutné obrany za naplněné. *„V tomto kontextu nutno zdůraznit, že obviněný na poškozené zaútočil ve chvíli, kdy jeho předchozí napadání před pivnicí bylo ukončeno, bylo mu umožněno odejít se umýt a ošetřit svá zranění, když následně D. L. T. a D. H. B., kteří nebyli ozbrojeni, přišli za ním do pivnice, kde si po dobu několika minut vysvětlovali vzájemné rozpory. Nejednalo se tedy o útok trvajících, neboť v danou chvíli byl předchozí útok ukončen a bezprostředně již další útok obviněnému nehrozil, nebyl žádným z poškozených fyzicky napadán a ani další osoby do konfliktu již dále nezasahovaly a nemohl se tudíž cítit aktuálně ohrožen.“* Dovolání obviněného bylo proto zamítnuto. Náročný psychický stav, v němž se H. M. N. během události nacházel, byl dle soudu dostatečně zohledněn užitím kvalifikované skutkové podstaty zabití.

Širokou problematikou vztahující se k útoku je, co všechno lze vlastně za útok ještě považovat. V usnesení ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. **3 Tdo 1012/2018**, Nejvyšší soud souhlasí s posouzením nižších soudů, že za útok nelze brát pokus o úder do obličeje ze strany těžce podnapilého útočníka, který je zjevně naprosto nezpůsobilý způsobit jakékoli zranění a při němž útočníkovi jen neškodně sklouzne ruka na plot. V zásadě přitom tvrdí, že pro uplatnění nutné obrany musí být útok reálně způsobilý ohrozit zájem chráněný trestním zákonem. Dodává pak, že na obranu proti podobnému jednání

zpravidla nebude nahlíženo jako na obranný mechanismus, nýbrž jako na odvetu. Za pozornost by však mohlo stát, že v jiném usnesení, a to ze dne 16. 5. 2018, sp. zn. **6 Tdo 508/2018**, Nejvyšší soud v případě útoku nízké intenzity vedeného opilcem uvedl: *„(...) ustanovení § 29 trestního zákoníku nepřipisuje „útoku na zájem chráněný trestním zákonem“ žádný přívlastek. Nauka a judikatura specifikuje pojem útoku tak, že jde v podstatě o jakékoliv protiprávní jednání, které ani nemusí vykazovat znaky trestného činu. Útok se tak nemusí vyznačovat vyšším stupněm intenzity“*. Poté pokračuje: *„Dále se nelze ztotožnit s argumentací soudů nižších stupňů stran opilosti poškozeného. Je totiž obecně známo, že osoby pod vlivem alkoholu se méně ovládají, jednají bez zábran, více impulsivně, a agresivněji. Jejich chování je obtížně předvídatelné a v důsledku souhrnu všech těchto změn v chování a jednání mohou být v řadě případů nebezpečnější než lidé střízliví. Ostatně poškozený, který evidentně jednal pod vlivem alkoholu, zaútočil na obviněného v podstatě bezdůvodně a neočekávaně. Proto nelze jeho jednání zlehčovat poukazem na to, že byl opilý.“*

I přesto, že se oba případy podstatně liší, řeší obě usnesení vcelku podobnou otázku. Zároveň přitom dospívají k poměrně odlišným závěrům. Je pravdou, že ve druhém jmenovaném případě byl útok závažnější – opilý útočník napadl obránce dvakrát, podařilo se mu, byť s nízkou intenzitou, údery realizovat a z okolností bylo snad i pravděpodobnější, že by v útocích mohl pokračovat. Přijde mi však, že jednotlivé myšlenky, z nichž Nejvyšší soud v obou případech vychází, by při vzájemném srovnání mohly potenciálně evokovat jistou míru rozpornosti a kontravalence. Každopádně se s ohledem na obě usnesení velmi důležitým při rozhodovací činnosti soudů v podobných kauzách jeví posouzení, zda jednání útočníka ještě vykazuje způsobilost ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, a je tedy útokem, nebo již nikoli.

V dalším usnesení, a sice ze dne 1. 2. 2017, sp. zn. **7 Tdo 1564/2016**, se Nejvyšší soud zabývá jinou otázkou. Řeší totiž, zda lze za útok brát stav, kdy na veřejném prostranství volně pobíhá a štěká pes. Co se skutkového stavu týče, obviněný K. B. hokejovou holí napadl a zranil poškozeného, jdoucího na procházku se svým psem. Své jednání považoval K. B. za nutnou obranu se zdůvodněním, že pes ohrožoval jeho samotného a jeho syna, poškozený však jako majitel psa se situací odmítl cokoli dělat. Během události pan Š. D., přítel obviněného, běžícímu psovi nastavil nohu, což majitel psa vyhodnotil jako nakopnutí a v reakci na to do Š. D. strčil. K. B. následně poškozeného napadl hokejkou a pěstí, čímž mu způsobil vícečetná zranění v obličeji. Nalézací soud

toto jednání obviněného za nutnou obranu nepovažoval, v rozsudku však obviněného alespoň uznal vinným z privilegované skutkové podstaty ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky a odsoudil jej k trestu odnětí svobody na čtyři měsíce s podmíněným odložením na zkušební dobu dvanácti měsíců. Proti rozsudku se obviněný, poškozený a v neprospěch také státní zástupce odvolali. Ani odvolací soud nenahlížel na úkony K. B. jako na nutnou obranu, navíc, na rozdíl od první instance, za jeho jednáním neviděl ani omluvitelnou pohnutku, vzhledem k tomu, že pes byl ve skutečnosti čtyřměsíční přátelské štěně a podle soudu jej nešlo považovat za nebezpečné pro zdraví člověka tak, aby obžalovaný jednal v silném rozrušení ze strachu a zmatku. Proto byl K. B. odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody na osm měsíců s podmíněným odložením výkonu na dobu dvanácti měsíců, přičemž odvolací soud skutek posoudil jako jednočinný souběh přečinů ublížení na zdraví a výtržnictví.

Ani Nejvyšší soud po dovolání obviněného nakonec nedospěl k závěru, že by se mělo jednat o případ nutné obrany, v souvislosti s tím dal za pravdu argumentaci soudů nižších instancí. *„Za útok není možné považovat chování psa poškozeného. Pes sice volně pobíhal a štěkal, ale nikoho tím ve skutečnosti neohrožoval.“* Poukázal přitom na zjištěný skutkový stav, zejména na skutečnost, že pes byl neškodné štěně a navíc k napadení došlo ve chvíli, kdy již běžel pryč. Vhodnost realizované obrany pak soud kromě toho odmítl se zdůvodněním: *„Údery, které obviněný zasadil poškozenému hokejkou do oblasti úst a pěstí do lícní kosti, představovaly jednání postrádající jakoukoli způsobilost eliminovat zmíněné chování psa.“* Za útok pak dále nepovažuje ani drobné strčení poškozeného do Š. D. Z uvedených důvodů odmítl Nejvyšší soud dovolání jako zjevně neopodstatněné. Ze závěrů judikátu tedy plyne, že na volně pobíhajícího psa, štěkajícího na lidi, samo o sobě není možné nazírat jako na útok, zejména se mu nelze „bránit“ fyzickým napadením jeho majitele. To je zřejmě správné a očekávatelné východisko.

Odpověď na otázku, jestli se útokem ve smyslu ustanovení o nutné obraně může rozumět i bránění výkonu rodičovských práv, nabízí Nejvyšší soud v usnesení ze dne 10. 2. 2016, sp. zn. **3 Tdo 110/2016**. V tomto případě se obviněný D. H. domáhal vstupu do obydlí bývalé družky R. M., kde chtěl v době povolené návštěvy udělat večeři svým nezletilým dětem. R. M. ho však do domu nechtěla pustit, načež D. H. reagoval tak, že dovnitř vnikl násilím, svou družku tam slovně i fyzicky napadl a pohrozil, že ji příště vyhodí z okna. Přitom jí způsobil zranění vyžadující nejméně pětidenní léčbu. Odešel až poté, co z vedlejšího bytu vyšli sousedé, které vyrušil křik a hluk. Okresní soud v Bruntále

jej za to odsoudil k souhrnnému nepodmíněnému trestu odnětí svobody v době trvání šestnácti měsíců, kde výše popsané jednání vyhodnotil jako přečin porušování domovní svobody. D. H. byl totiž již před tím odsouzen Okresním soudem v Opavě ve věci jiného skutku za přečin výtržnictví. Proti rozsudku bruntálského soudu se obviněný odvolal, Krajský soud v Ostravě však odvolání zamítl jako nedůvodné.

Následovalo dovolání, v němž D. H., podobně jako v odvolání, zpochybňoval hodnocení důkazů a skutková zjištění soudů nižších instancí. Tím se Nejvyšší soud odmítl meritorně zabývat, na druhou stranu se razantně vypořádal s tvrzením, že jednání obviněného bylo ze své podstaty nutnou obranou - rezolutně s ním nesouhlasil. *„Jednání obviněného dle skutkových zjištění, jimiž je dovolací soud vázán, probíhalo tak, že tento se domáhal vstupu do obydlí poškozené, která jej odmítala vpustit, na což reagoval tím, že dveře vykopl a fyzicky ji napadl, přičemž ji slovně urážel a vyhrožoval tím, že ji příště vyhodí z okna. Takové jednání zcela jistě nelze ani náznakem chápat jako nutnou obranu. Nejenže nedošlo ze strany poškozené k jakémukoli útoku na osobu obviněného, případně, že by svým jednáním nějak ohrožovala zájem chráněný trestním zákoníkem, byť se dle obsahu dovolání zdá, že tento obviněný snad spatřuje v tom, že mu bylo ze strany poškozené bráněno ve výkonu rodičovských práv, není možno hovořit ani o jakékoli přiměřenosti stran jeho reakce.“* Za absurdní pak Nejvyšší soud označil úvahu, že by se prostřednictvím násilí a použití síly mohl jeden z rodičů vůči druhému rodiči domáhat nerušeného výkonu rodičovských práv. Citací z rozsudku okresního soudu dále zdůraznil význam nedotknutelnosti domovní svobody: *„Právo na nedotknutelnost domovní svobody je ústavně zaručenou jistotou a obžalovaného by ani případně neoprávněné odmítání poškozené předávat mu děti neopravňovalo k tomu do jejího bytu bez dovození vstupovat a jmenovanou dokonce v daném bytě napadat.“* Z výše uvedeného vyplývá, že Nejvyšší soud nepovažuje za nutnou obranu situaci, kdy se jeden z rodičů domáhá výkonu svých rodičovských práv násilím vůči druhému rodiči.

Se stanoviskem lze, co do závěrů a konečných důsledků, jistě souhlasit. Bylo by zřejmě nežádoucí, aby se lidé v podobných případech mohli proti druhému rodiči takto „bránit“ násilím, tím spíše za přítomnosti svých dětí. Na druhou stranu samotné odůvodnění judikátu může vyznívat poměrně axiomaticky a ne zcela přesvědčivě. Nejvyšší soud v něm v podstatě pouze říká, že zde nejde o útok na zájem chráněný trestním zákoníkem, aniž by se snažil přednést pádné důvody, co ho k tomuto závěru vede. Osobně posouzení jednání družky jako útoku na oprávněné zájmy obviněného

nepovažuji za tak očividně a fundamentálně nesmyslné, aby mi přišlo dostačující pouhé sdělení soudu, že „nedošlo k jakémukoli útoku“. Stejně tak prostý poukaz na nedotknutelnost domovní svobody, jakožto ústavně zaručené jistoty, je sám o sobě chabý a rozhodně ne samospasitelný, jelikož při realizaci nutné obrany samozřejmě běžně dochází k porušování ústavně chráněných zájmů útočníků, a to dokonce i mnohem významnějšího práva na život.

Zákonné znění ustanovení § 29 trestního zákoníku uvádí jen tolik, že jednání v nutné obraně musí směřovat k odvrácení přímo hrozícího nebo trvajících útoku na zájem chráněný trestním zákonem. Otázkou, zda lze za takový útok považovat jen a pouze protiprávní jednání, se Nejvyšší soud zabývá například v usnesení ze dne 13. 1. 2016, sp. zn. **7 Tdo 1524/2015**. Pan V. S. se v této kauze rozhodl sdělit panu R. B., majiteli autocentra, že svou nespokojenost s kvalitou a cenou místní opravy auta bude řešit prostřednictvím policie a České obchodní inspekce. Potom, co informaci R. B. ústně předal, zareagoval tento vytažením střelné zbraně a upozornil V. S., že pokud se příště nedostaví sám, „odejde s kulkou v zádech“. Svě jednání přitom vnímal jako nutnou obranu. V. S. se podle něj totiž uchýlil k vydírání, kterým se snažil domoci splnění neoprávněného požadavku souvisejícího s opravou automobilu a ke kterému využil pohrůžku jiné těžké újmy. Tu by přitom majiteli autocentra způsobil skrze podnět činnosti orgánů veřejné moci. Nalézací okresní soud Plzeň-město popsane jednání za nutnou obranu, na rozdíl od R. B., nepovažoval a za vydírání naopak odsoudil jeho, a to na dva roky a dva měsíce s podmíněným odložením na dobu jednoho roku. Proti rozsudku podal R. B. odvolání, to Krajský soud v Plzni zamítl jako nedůvodné. Po podaném dovolání se k věci vyjádřil také Nejvyšší soud.

Ani Nejvyšší soud nevyhodnotil předmětné jednání jako nutnou obranu. Stejně jako soudy nižší zaujal postoj, v němž požadoval, aby za útok ve smyslu ustanovení o nutné obraně bylo považováno striktně jednání protiprávní. *„Na straně obviněného nebyly splněny podmínky jednání v nutné obraně především proto, že podstata nutné obrany spočívá v ochraně bezprávi, kterému však obviněný ze strany poškozeného nebyl vystaven. Poškozený jako zákazník pouze využil svého zákonného práva na uplatnění reklamace vadného plnění ze strany společnosti, jejímž vedoucím byl obviněný, aniž by k tomu užil nezákonných prostředků. Ze skutkových zjištění a vymezeného skutku je zřejmé, že se nemohlo jednat o žádnou nátlakovou akci iniciovanou poškozeným proti obviněnému. Z toho důvodu ani jednání obviněného nemohlo být jednáním ve stavu*

nutné obrany podle § 29 odst. 1 tr. zákoníku, protože obviněný neodvracel přímo hrozící nebo trvající útok poškozeného.“

3 Nepřiměřenost nutné obrany

Podmínkou pro možnost uplatnění nutné obrany není, na rozdíl od krajní nouze, striktní přiměřenost. Explicitně zákon v tomto ohledu pouze vyžaduje, aby obrana nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku, reakční jednání tudíž může být intenzivnější a ve svých důsledcích závažnější než akce útočníka. To je vhodné s ohledem na skutečnost, že smyslem institutu je především umožnit jisté a bezrizikové odvrácení útoku, kdy by obrana slabší než útok nemohla obstát. Myšlenka nepodmíněnosti přiměřeností v tomto smyslu se například věnuje Nejvyšší soud ČSSR již ve zprávě ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. **Pls 5/65**, když říká: *„Dále je třeba, aby soudy měly na paměti zejména to, že u nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného. Zákon to zdůrazňuje slovy „... zřejmě nepřiměřená...“. Proto o vybočení z mezí nutné obrany pro její zřejmou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže pachatel použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo když škoda, způsoben (sic) obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku. Každý případ nutné obrany musí být posuzován kompletně ve všech souvislostech jeho okolností a přísně individuálně.“* Faktem tedy je, že nutná obrana nemusí být dle recentního právního řádu přiměřená, nicméně pro určitý stupeň nepřiměřenosti je aplikace institutu vyloučena. Abstraktní a relativní povaha pojmu přiměřenost, potažmo předmětného stupně nepřiměřenosti, samozřejmě vedou ke sporům o jejich konkrétním obsahu. Logicky se pak tématem diskuze stává charakter nutné obrany jako takový. Otázky přiměřenosti v širším slova smyslu se přitom v úvahách, vzhledem ke konstrukci institutu, nabízí jako jedny z prvních. Odpovědi na mnohé z nich jsou stále aktuální a soudy na ně odkazují i nadále, přestože k jejich rozhodování došlo již před delší dobou.

Co se nepřiměřenosti ve vztahu k nutné obraně týče, operuje starší judikatura se slovním spojením „zřejmě nepřiměřená“ s ohledem na tehdejší znění § 13 bývalého trestního zákona č. 140/1961 Sb. Znění bylo novelou zákona č. 290/1993 Sb. změněno na „zcela zjevně nepřiměřená“ a tuto podobu si zachovalo dodnes v ustanovení § 29 současného trestního zákoníku. Změna textace svědčí o zájmu na postupném uvolňování podmínek pro realizaci práva na nutnou obranu. To je patrné zejména ve srovnání s ještě starším trestním zákonem č. 86/1950 Sb., který v § 8 dokonce stanovil, že nutná obrana

musí být útoku přiměřená. Snižování požadavků kladených na obránce je zřejmě krokem správným směrem a benevolentnější úprava pak může lépe svědčit účelu, který má institut plnit.

Důležitým judikátem týkajícím se otázky přiměřenosti nutné obrany je jistě rozhodnutí Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 18. 6. 1970, sp. zn. **3 Tz 13/70**. To především uvádí, že „*přiměřenost obrany (je) třeba posoudit se zřetelem na všechny okolnosti případu*“. Nejvyšší soud tak jinými slovy říká, že při posuzování nutné obrany se jeho hledisko neomezuje pouze na specifické aspekty útoku, jakým by mohl být třeba způsob provedení, ale zohledňují se i veškeré další okolnosti. Ty se pak mohou týkat zejména osobnosti útočnicka, jeho vlastností, záměrů apod. V judikátu soud konkrétně hodnotí, zda je přípustná obrana vedená nožem proti agresivnímu, výrazně silnějšímu a mladšímu útočnickovi, který ale není ozbrojen. V souvislosti s tím připomíná, že pro nutnou obranu není nutný požadavek striktní přiměřenosti útokem napadeného a obranou obětovaného zájmu a dochází zejména k závěru, že „*na vybočení z mezí nutné obrany nelze usoudit jen z toho, že napadený se bránil zbraní proti neozbrojenému útočnickovi*“. S tímto předpokladem se dá jistě dlouhodobě souhlasit – je jen těžko představitelné, že by se slabší obránce mohl účinně a bezpečně bránit silnějšímu útočnickovi beze zbraně.

Co se průběhu soudního sporu týče, reagovalo usnesení na stížnost pro porušení zákona, podanou generálním prokurátorem SSR v neprospěch obviněného proti rozsudku Krajského soudu v Bratislavě, jímž bylo zamítnuto odvolání krajského prokurátora napadající zprošťující rozsudek okresního soudu. V odůvodnění usnesení také souhlasí Nejvyšší soud s názory soudů nižších, když ozřejmuje, že obviněný měl za dané situace legitimní obavu o svůj život, zejména když ho poškozený známý svou agresivitou již několikrát brutálně napadl a vyhrožoval mu zabitím. Incident samotný probíhal následovně: Poškozený k obviněnému přijel na kole, počal mu hrubě nadávat a fyzicky jej napadl. Obviněný ho v obraně třikrát nožem bodl, následně poškozený při převozu do nemocnice podlehl následkům zranění. S ohledem na výše uvedenou argumentaci byla stížnost generálního prokurátora usnesením zamítnuta, jednání obviněného tedy bylo uznáno za nutnou obranu.

S postojem připouštějícím použití zbraně proti neozbrojenému útočnickovi se dlouhodobě ztotožnily i ostatní soudy, jak je vidět například v usnesení Městského soudu

v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. **7 To 202/94**. To řeší situaci, kdy podnapilý otec škrtil svou dceru a ta jej následně bodla nožem do břicha. V judikátu je dovozeno, že použití zbraně proti neozbrojenému skutečně samo o sobě neznamená zcela zjevnou nepřiměřenost obrany vůči způsobu útoku. Soud pak dále říká, že jednání v nutné obraně není vázáno na podmínku možného odvrácení útoku jiným způsobem a že obránce nemusí před protiprávním útokem ustupovat. Vyvozuje tedy, že institut nutné obrany zásadně není podmíněn požadavkem subsidiarity, jako je tomu například u krajní nouze. Otázce subsidiarity se v souvislosti s několika spornými aspekty budu v práci dále věnovat. V tomto konkrétním případě dal Městský soud v Praze, coby soud odvolací, za pravdu soudu okresnímu, který jednání dcery vyhodnotil jako nutnou obranu. Jako nedůvodné bylo zamítnuto odvolání okresního státního zástupce, který požadoval další zevrubné posuzování podmínek přiměřenosti před první instancí. Při rozhodování přihlédl soud k tomu, že otec dceru škrtil velkou silou, což zanechalo na jejím krku viditelné stopy, a především k tomu, že se dcera bránila pod vlivem pudu sebezáchovy ve chvíli, kdy už takřka nemohla dýchat, a zároveň vedle ní křičelo její malé dítě. Bodnutím nožem otci nepřivodila vážnější zranění.

Možné nejasnosti ohledně toho, zda není zcela zjevně nepřiměřeným způsobem obrany *per se* útočnicka usmrtit, řeší Nejvyšší soud SSR v usnesení ze dne 17. 2. 1981, sp. zn. **3 To 2/81**. Ve věci rozhodoval jako soud druhého stupně po odvolání krajského prokurátora v neprospěch obviněného. Podobně jako v rozhodnutí sp. zn. 3 Tz 13/70 šlo i zde o napadení obránce silnějším neozbrojeným útočником, přičemž k obraně byl použit nůž. I v tomto případě Nejvyšší soud nakonec dovedl, že podmínky beztrestnosti byly naplněny, čímž dal za pravdu soudu nalézacímu. V rámci judikátu v právní větě nejprve připomíná, že *„při posuzování obrany a útoku (je) třeba vzít v úvahu intenzitu obou akcí, jakož i škodu, která hrozila z útoku, a škodu způsobenou v obraně“*, a že *„škoda způsobená v obraně může být větší než škoda, kterou útočnick napadenému způsobil nebo která hrozila z jeho útoku; nesmí však být mezi nimi zřejmý nepoměr“*. Podstatná je myšlenka: *„Zpravidla nepůjde z tohoto hlediska o překročení přiměřenosti nutné obrany, pokud napadený při odvrácení útoku ohrožujícího jeho život, resp., ze kterého mu hrozí těžká újma na zdraví, útočnicka usmrtí.“* Poté soud dodává, že na újmu nutné obraně není ani to, že si obránce proti hrozícímu a očekávanému útoky zbraň předem připraví. Ačkoli jsou závěry judikátu v podstatě shodné jako v prvním jmenovaném rozhodnutí, důležité může působit obecně formulovaný postulát, připouštějící usmrcení útočnicka při život

ohrožujícím útoku. Svůj význam může explicitní formulace této myšlenky mít, třebaže obrana, při níž je život útočníka obětován v zájmu zachování života obránce, je z povahy věci očividně přiměřená, a neměla by tudíž svádět k úvahám o zcela zjevné nepřiměřenosti.

Vyvolávat nejasnost může, zda je nutnou obranu možné realizovat i prostřednictvím zbraně střelné, která je samozřejmě ze své podstaty zbraní mimořádně účinnou, potenciálně schopnou snadno přivodit vážná zranění a smrt zasaženého, a to i na delší vzdálenosti. Jak ukazuje například usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. **1 Tzn 25/97**, není ani taková obrana vyloučena. V konkrétní kauze došly předtím ke stejnému závěru i nalézací a odvolací soud, jejichž rozhodnutí v této věci byla odvoláním státního zástupce, respektive stížností pro porušení zákona ministryní spravedlnosti, napadena. V této události se sérií výstřelů bránil řidič, kterého v jeho stojícím automobilu napadal, za přítomnosti svých společníků, útočník kopy a údery skrz otevřené okénko, načež se ho snažil vytáhnout ven z vozu. Obviněný řidič ke své střelbě uvedl, že první výstřel byl výstražný, ostatními se útočníka snažil přímo zastavit.

Ministryně spravedlnosti ve své stížnosti pro porušení zákona namítala zejména, že obviněný na místě zastavil, aniž ho k tomu nutily okolnosti, za nevěrohodné pak také mimo jiné označila tvrzení obviněného, že nechtěl poškozeného usmrtit. Nejvyšší soud se se stížností vypořádal zejména poukazem na skutečnost, že se rozhodně nepodařilo prokázat, že by obviněný chtěl zastavením vozidla vstoupit do konfliktu, a připustil, že obviněný mohl vnímat různé okolnosti jako potřebné pro zastavení. Obranný charakter jeho střelby dovedl soud odborným vyjádřením znalce balistiky, který dospěl k závěru, že výstřely byly spíše pudové než cíleně mířené. V souvislosti s posouzením jednání jako nutné obrany pak přihlédl Nejvyšší soud, podobně jako nižší instance, i ke skutečnostem, že útočník vyhrožoval obviněnému zabitím, že ostatní společníci během incidentu obklopili vozidlo a přibližovali se k němu, což mohl obviněný vnímat jako bezprostředně hrožící útok rovněž z jejich strany, a že obviněný dle znaleckého posudku jednal ve stavu *„velké úzkosti, vyvolávající panickou reakci, která velmi rychle gradovala, a pod vlivem silné emoce s téměř eliminovanou složkou racionálních a logických mechanismů“*.

Tématem přiměřenosti se také zabývá rozhodnutí ze dne 12. 2. 1980, sp. zn. **5 Tz 143/79**, jehož autorem je Nejvyšší soud SSR. Zde byl obránce E. K. napaden na cestě domů útočníkem L. H. Útok začal tím, že L. H. přiložil na záda E. K. nůž a

požadoval po něm peníze. Ten mu odvětil, že peníze má doma, kam útočnicka následně také zavedl a kde byla i jeho manželka a syn. Doma se po chvíli v nestřeženém okamžiku E. K. podařilo popadnout těžkou železnou tyč a udeřit s ní L. H. do hlavy. Rána vedla ke zhmoždění, otřesu a otoku mozku, spolu s dalšími zraněními útočnicka.

K případu v předmětném judikátu Nejvyšší soud nejprve vyjasňuje, že *„intenzita obrany a tedy přiměřenost obrany intenzitě útoku není závislá od použitého prostředku, ale od toho, jak tento prostředek bránci se použije“*. To je pochopitelný závěr zejména proto, že obránce zpravidla užije právě ten prostředek, který má během útoku zrovna po ruce. Soud dále pokračuje logickou a v podstatě evidentní úvahou, když říká, že *„z hlediska škody se přiměřenost obrany posuzuje porovnáním škody, která byla způsobena útočnickovi, a škody, která hrozila zájmu chráněnému trestním zákonem“*. Důležitý je pak výrok uvádějící *„jaká škoda hrozila a zda škoda způsobená útočnickovi nebyla zřejmě nepřiměřená škodě hrozící z útoku, se posuzuje podle objektivních okolností případu i podle představ bránciho se odůvodněných těmito objektivními okolnostmi“*. To znamená, že posouzení škod pro tyto účely tedy není ryze objektivní ani subjektivní, nýbrž je v zásadě syntézou obou pojetí. Proto by se měl náležitě zohlednit psychologický aspekt obránce, zároveň se však nemá zcela rezignovat na objektivní skutečnosti.⁸ Právní větu rozhodnutí soud uzavírá s tím, že *„od bránciho se není možno žádat, aby vyčkával a spoléhal se na náhodu, že škoda, která objektivně i podle jeho představy z útoku hrozí, nenastane, a aby nepoužil přiměřené a dostupné prostředky, aby hrozící útok znemožnil a útočnicka zneškodnil“*. K tomu lze dodat, že útočnick by se v tomto případě zjevně dotkl majetkových zájmů, zájmů na svobodném rozhodování a zájmu na ochraně domovní svobody napadených i tehdy, pokud by k žádnému potenciálně očekávanému ublížení na zdraví, či dokonce usmrcení nožem, nedošlo. Vzhledem k uvedeným argumentům shledal Nejvyšší soud jednání E. K. za nutnou obranu a rozhodnutím jej osvobodil. Je zajímavé, že o případu rozhodoval NS na základě stížnosti pro porušení zákona podané generálním prokurátorem SSR ve prospěch obviněného poté, co nalézací i odvolací soud dospěly k odsuzujícím rozhodnutím. Okresní soud přitom obviněného ve věci odsoudil za zločin úmyslné těžké újmy na dva roky s podmíněným odložením na čtyři roky, krajský soud pak dokonce rozsudek ve výroku o trestu,

⁸ Z novějších judikátů se této otázce podstatně věnuje například usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2014, sp. zn. **5 Tdo 1283/2014**.

po odvolání okresního prokurátora, ještě zpřísnil na dva roky nepodmíněně, a to na základě svého hodnocení osobnosti obviněného.

Další ze starších judikátů, a sice rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 3. 1975, sp. zn. **1 To 18/75**, otázku nepřiměřenosti doplňuje zejména o poznatek, že na újmu obraně bez dalšího není ani skutečnost, že obránce útočnicka zraní či usmrtí, aniž by sám utrpěl zranění. Mimo to se věnuje také otázce subsidiarity, když zmiňuje možnost napadeného přistoupit k nutné obraně i tehdy, pokud by bylo možné následkům útoku předejít jiným způsobem. V případě šlo o usmrcení syna otcem za použití nože. Otec tak učinil v obavě o svůj život během toho, co jej notoricky agresivní syn, po násilném vniknutí do obydlí otcovy matky, probudil a napadl. Rozhodnutím soud zrušil odsuzující rozsudek Krajského soudu v Bratislavě a přikázal mu, aby věc znovu projednal a rozhodl. Krajský soud přitom zprvu otce vinil z toho, že ačkoli věděl, že syn býval v podnapilém stavu agresivní, přece mu neustoupil a v průběhu předemtného dne s ním naopak dobrovolně vstupoval do hádek a potyček. Usuzoval mimoto na nepřiměřenost obrany nožem, a to hlavně z důvodu, že syn byl v průběhu incidentu rovněž ozbrojený, ale svých zbraní při útoku, na rozdíl od otce, neužil. První myšlenka Krajského soudu je přitom nepřipadná právě proto, že nutná obrana není podmíněna subsidiaritou. K té druhé Nejvyšší soud uvedl, že by v podstatě vylučovala obranu proti útoku teprve bezprostředně hrozícímu, jelikož obránce by vlastně s obranou musel čekat do doby, než útočník zbraně použije.

Ačkoliv starší judikáty nabízí množství odpovědí na potenciálně sporné otázky týkající se přiměřenosti nutné obrany, mnoho z nich může působit v dnešní době intuitivně až samozřejmě – tím spíše, když změna textu zákona meze uplatnitelnosti institutu dále prohloubila.

Co se novějších judikátů týče, spornou otázkou z hlediska přiměřenosti nutné obrany se zabýval Nejvyšší soud ČR například v usnesení ze dne 14. 9. 2016, sp. zn. **7 Tdo 794/2016**. V něm šlo o to, zda se jedná o obranu zcela zjevně nepřiměřenou útoku tehdy, brání-li se obránce uštědřené facce údery pěstí do obličeje útočnicka. Okresní soud v Hradci Králové takové jednání za zcela zjevně nepřiměřené považoval a vyhodnotil jej jako přečin ublížení na zdraví. Stejného názoru byl i soud druhé instance, který z toho důvodu zamítl odvolání, ve němž se obviněný opětovně domáhal posouzení svých úkonů buď jako nutné obrany, nebo alespoň jako jednání z omluvitelné pohnutky. Jinak na věc

nahlížel Nejvyšší soud. Ve svém usnesení se pozastavuje nad argumentací okresního soudu, konkrétně tvrzením, že obviněný neměl důvod cítit se fackou ohrožen. Ponechává přitom stranou otázku, zda facka je či není s to takový dojem vyvolat. Podle Nejvyššího soudu hraje totiž pocit ohrožení roli pouze tehdy, jedná-li se teprve o přímo hrozící útok. Naopak, při již probíhajícím útoku je pocit ohrožení bez významu. Obránce se v tomto případě bránit mohl, jelikož na něj právě probíhal útok. Odlišně bylo prý možné uvažovat u pouhého mírného postrčení. Facka je však v podstatě úderem otevřenou dlaní do obličeje obviněného. Okamžitou reakci v podobě dvou ran pěstí střední až velké síly do hlavy poškozeného Nejvyšší soud za zcela zjevně nepřiměřenou obranu nepovažuje: *„Z dosavadních zjištění tedy vyplývá, že se jednalo ze strany poškozeného o úder do obličeje obviněného otevřenou dlaní, nikoliv snad pouze o nějaké mírné postrčení, načež okamžitě reagoval obviněný tím, že dvakrát udeřil poškozeného střední až velkou silou pěstí do oblasti hlavy, čímž mu způsobil daná zranění. Za této situace vyplývající z výroku o vině nelze dospět k závěru, že obrana obviněného byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“* Usnesením proto Nejvyšší soud předchozí rozsudky zrušil a věc vrátil okresnímu soudu k novému projednání a rozhodnutí.

Důležitým judikátem věnujícím se otázce materiálního významu slovního spojení „zcela zjevně nepřiměřená“ ve spojitosti s nutnou obranou se stalo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2014, sp. zn. **5 Tdo 1283/2014**. To popisuje událost, ve které byl po svatební hostině jeden z jejích účastníků napaden pěstí podnapilým poškozeným J. V. Obviněný V. H., kamarád napadeného, přispěchal konflikt ukončit, sám se však stal cílem dalšího útoku poškozeného. V rámci něho se J. V. pokusil V. H. udeřit pěstí, ten jeho ránu vykryl a sám kontroval vlastními údery, v důsledku nichž poškozený upadl na chodník. Ležícího poškozeného pak obviněný kopal do oblasti hlavy a horní části těla. Za popsané jednání uznal okresní soud V. H. vinným z přečinů ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky a výtržnictví. Obviněný a v jeho neprospěch i státní zástupce podali odvolání. Krajský soud souhlasil s posouzením jednání jako výtržnictví, nicméně requalifikoval druhý trestný čin coby prostý pokus o ublížení na zdraví, jelikož předchozí chování poškozeného nevnímal jako dostatečně zavrženíhodné a hnutí myslí obviněného za dostatečně intenzivní, aby odůvodňovalo aplikaci privilegované skutkové podstaty. Oba soudy přitom vyhodnotily počátek jednání jako nutnou obranu s tím, že excesem byly až kopy obviněného do ležícího poškozeného. Odvolací soud pak obviněného uznal vinným toliko z pokusu o ublížení, neboť shledal, že není jisté, zda zranění, která J. V.

utrpěl, nebyla způsobena již ve fázi, kdy dotyčný ještě stál na nohou, a tedy v době, kdy probíhala nutná obrana. Kopy obviněného však i tak přinejmenším mohly ublížení na zdraví způsobit, čehož si musel být obviněný vědom. Proti rozsudku podal V. H. dovolání, v němž se znovu domáhal posouzení svého jednání jako nutné obrany.

K dovolání se vyjádřil Státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství. Svým postojem dal za pravdu nalézacímu a odvolacímu soudu. Zdůraznil, že po první fázi konfliktu poškozený padl na zem a nijak neútočil. Přímá hrozba dalšího útoku tak z ničeho nevyplývala. Svůj názor podpořil i dalšími úvahami: *„Současně není možné ani přehlédnout, že již možná pádem na zem u poškozeného došlo ke zraněním v podobě zlomenin žeber a pažní kosti a nalomení vřetenní kosti, k otřesu mozku a výronů (sic) a oděrkám, a tedy spíše k vyloučení jakéhokoli pokračování v útoku. To potom značí, že bez ohledu na své duševní rozpoložení obviněný nemohl mít žádný důvod domnívat se, že může kopat ležícího poškozeného, který se nijak zásadně nebránil a již vůbec neútočil ani se k tomu přímo nechystal, do horní části těla a do hlavy s tím, že se jedná o zákonem akceptovatelný postup.“*

Nejvyšší soud se při posuzování případu po podaném dovolání snažil ve značné míře přihlídnout k psychickému stavu obviněného během události. Velký význam připsal znaleckému posudku zabývajícím se duševním rozpoložением obviněného, v němž autorka barvitě popsala mentální a fyziologické změny činnosti organismu ve stresových situacích. *„Ve fázi strachu dochází k okamžitému vyplavení látek, které podporují aktivaci těla k obraně a dochází k vnitřní změně emočního stavu. V situaci ohrožení přebírá řízení sympatický nervový systém a nervové přepětí způsobuje zvýšení tepové frekvence a zvýšení krevního tlaku, výsledkem je stažení krve z periferních částí těla a mozku k důležitým vnitřním orgánům. Výsledkem je zhoršení uvažování a rozhodování, nedochází k předjímání následků chování, je omezena schopnost strukturovat děj a zaznamenávat ho do paměti. Je to díky tomu, že je omezen přítok krve do mozku, ale naopak je posílen přítok krve do limbického systému, který je zodpovědný za emoce a pudy, což blokuje rozumné rozhodování a racionální vyhodnocování situace. Dochází k omezení sluchu, proto si nemusí zúčastnění pamatovat sluchové podněty v době konfliktu. Uzavírá se periferní vidění, zrakové vnímání se cílí na objekty před sebou. Dochází však také k vyloučení dalších látek, které veškeré reakce zrychlují, zcitliví smysly a zpřesní koordinaci hrubých pohybů a učiní tak člověka odolnějším vůči bolesti a šoku. Člověk je v této fázi nastaven řešit konflikt. Pokud nemá zkušenost s fyzickým zápolením,*

je pro něj velmi složité vyhodnotit vhodnou intenzitu obrany, nelze v situaci probíhajícího střetu náhle odstoupit, akt je většinou dokonán do fáze, kdy jeden z konfliktu fyzicky odpadne nebo unikne. Obrana proti násilně jednající osobě je vysoce emocionálně zátěžovou situací, při které je prakticky nemožné usuzovat racionálně, cíleně nebo ohleduplně, pokud není jedinec trénován v sebeobraně nebo v bojovém umění...“ Dále Nejvyšší soud poukázal na to, že obviněný v danou chvíli neměl kam ustupovat, svého protivníka vnímal jako silnějšího a mohutnějšího, než byl on sám, byl překvapen intenzitou jeho prvního úderu a snažil se chránit svého přítele spolu s poblíž stojící těhotnou manželkou. V souvislosti s možným excesem pak obviněný sám uvedl, že bylo velmi obtížné posoudit, kdy nebezpečí pro chráněné zájmy pominulo. Poškozený vedl útok nečekaně, během fyzického kontaktu sice upadl na zem, tím ale nemusel být z boje vyřazen. S ohledem na to a ve světle znaleckého posudku k jednání obviněného soud uvedl: *„Šlo o účelně zaměřené chování v rámci obrany se zvýšenou aktivací sebezáchranných mechanismů. Vnější emoční projevy byly utlumeny, dominovaly fyzické aktivity pod vlivem emočního vzrušení, vyvolaného konfliktem. Tyto sebezáchranné mechanismy byly aktivovány nulovou připraveností na konflikt, snahou bránit kamaráda, odklonit konflikt od těhotné manželky a jejich charakter byl posílen překvapivostí a razancí počátku konfliktu, z kterého poškozený usuzoval na sílu a nebezpečnost útočnicka.“*

Nejvyšší soud v návaznosti na výše uvedené zdůraznil, že nutná obrana je vyloučena jen tehdy, je-li zcela zjevně nepřiměřená, a explicitně k tomu dodal, že obrana naopak smí být nepřiměřená nebo i zjevně nepřiměřená. Akcentoval pak zejména subjektivní složku pojetí nepřiměřenosti: *„K tomu považuje Nejvyšší soud za nutné zdůraznit, že pojem „zcela zjevně“ je tu nutno vykládat tak, že podmínky se posuzují podle toho, jak se jevíly zejména bránící se osobě, poněvadž zcela zjevné je to, co je jasné, očividné a nepochybné, a proto musí jít o vzájemný výrazně hrubý nepoměr. Toto subjektivní pojetí dává soudu směrnici, aby jednak posuzoval podmínky nutné obrany s určitou velkorysostí (blahovolně) a jednak tyto podmínky zvažoval především z hlediska představ osoby, která se brání.“* Následně však NS upozornil, že preference subjektivního pojetí nesmí být bezbřehá, poněvadž nemá vést k ospravedlnění závažných a zásadních chyb úsudku obránce.

Předchozí rozsudky ve věci Nejvyšší soud zrušil a vrátil případ k okresnímu soudu. Uvedl, že nižší instance se dostatečně nezabývaly subjektivním stavem obviněného a nezohlednily další závěry znaleckého posudku. Pokud by snad i přes obsah

tohoto usnesení nižší soudy nadále shledávaly úmyslné vybočení z podmínek a mezi nutné obrany obviněného, měly by uvažovat o skutkové podstatě ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky. NS kromě toho okresnímu a krajskému soudu dále vytkl, že jejich hodnocení důkazů „neodpovídalo ustanovení § 2 odst. 6 tr. řádu, podle kterého orgány činné v trestním řízení a v konečné fázi soud hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu“. Prohřešku se soudci měli dopustit tím, že skombinovali verzi událostí obviněného s verzí poškozeného. Oba scénáře přitom byly navzájem rozporné, okresní soud navíc uvedl, že strany a svědci při jejich prezentaci působili „strojově přesně naučeným dojmem, a to tak, aby byli ve shodě, ať už ve prospěch verze obviněného nebo poškozeného“. Soudy se pak podle Nejvyššího soudu náhodně přiklonily k pojetí událostí obviněného před tím, než J. V. upadl na zem, a k pojetí poškozeného od pádu J.V. dále, aniž by náležitě logicky zdůvodnily, co je k tomu vedlo. Takový přístup NS zhodnotil jako nepřipustnou libovůli.

Nejdůležitějším bodem judikátu je pravděpodobně závěr, že je třeba hodnotit přiměřenost obrany zejména na základě toho, jak se situace jevila bránící se osobě. Domnívám se, že preference subjektivního vnímání obránce je správnou myšlenkou. Pakliže má v případech nutné obrany riziko nést zásadně útočnick, na jeho úkor by měly jít následky, k nimž došlo v důsledku změněného psychického stavu napadeného, jež byl útokem vyvolán. Mám ovšem pocit, že míra, s jakou soudy přihlížejí k duševnímu rozpoložení obránce, se případ od případu liší, a rozhodování tak může vykazovat určité prvky arbitrárnosti. V uvedené kauze pak Nejvyšší soud mohl hnutí mysli obviněného zohlednit především díky obsírnému, dobře napsanému znaleckému posudku, kterému v rámci odůvodnění věnoval spoustu prostoru.

V souvislosti s nepřiměřeností nutné obrany bych také rád zmínil případ řešený rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. **3 Tdo 840/2006-I**. V této kauze figuruje obviněný K. S., hlídač blíže nespécifikovaného střeženého objektu. Dne 2. 6. 2005 K. S. spolu se svým kolegou objevili průnik dvou nepovolaných osob do střeženého areálu, které objekt po svém prozrazení opět opustily. Oba hlídači osoby pronásledovali a vyzývali je k zastavení. Jedna z nich, poškozený J. C., na situaci reagoval hrubými urážkami a výhrůzkami, načež začal házet po obviněném kameny ze svahu, na který mezitím spolu s druhým narušitelem vystoupali. Obviněný se ho pokusil od házení kamenů odradit, k čemuž po chvíli užil i pohružku použití své střelné

zbraně. Výzva zůstala bez odezvy, proto se K. S. odhodlal k vypálení celkem čtyř varovných výstřelů. Poškozený však házet nepřestal ani poté, navíc jedním z kamenů trefil obviněného do zad tak, že mu přivodil lehké zranění. Obviněný se v důsledku toho rozhodl proti J. C. a jeho kamarádovi šestkrát vystřelit. Jedna ze střel poškozeného trefila do hlavy, ten nakonec po měsíci stráveném v nemocnici zranění mozku podlehl.

Uvedené jednání obviněného zhodnotil Městský soud v Praze jako trestný čin vraždy a odsoudil jej k sedmiletému trestu odnětí svobody za použití ustanovení o mimořádném snížení trestu odnětí svobody. Proti rozhodnutí podal K. S. stejně jako státní zástupce odvolání. Vrchní soud v Praze rozsudek zrušil a sám skutek posoudil jako trestný čin ublížení na zdraví s následkem smrti. Střelbu proti poškozeným za nutnou obranu neshledal, povaha obranného jednání totiž podle něj byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku. Trest odnětí svobody ve srovnání s nalézacím soudem zmírnil ze sedmi let na pět. Obviněný se proti rozsudku dovolal, tentýž mimořádný opravný prostředek podala spolu s ním i nejvyšší státní zástupkyně.

Nejvyšší státní zástupkyně v dovolání namítala, že odvolací soud změnil posouzení předmětného skutku, v souvislosti s čímž sice změnil právní větu rozsudku, nedotkl se však věty skutkové, kterou pouze přejal z rozhodnutí nalézacího soudu. Ta přitom byla formulována natolik vágně, že z ní nebyl patrný úmysl pachatele ani nastalý následek činu. Státní zástupkyně podotýkala, že uvedený problém zakládá rozpor mezi skutkovou a právní větou výroku rozsudku, protože právní věta musí vždy jako jediná možná logicky vyplývat z obsahu skutkové věty. Nejvyšší soud jí dal v tomto bodě plně za pravdu. Důležitější však byla část jejího dovolání podaná ve prospěch obviněného. V té se blíže zabývala hodnocením skutku a dotkla se i věcné argumentace odvolacího soudu. Co se útoku ze strany poškozeného týče, zmínila mimo jiné, že kameny velikosti, o kterou šlo v případě, jsou způsobilé přivodit i závažná zranění. V souvislosti s tím uvedla, že obviněný jedním z kamenů utrpěl poranění zad. Lékařská zpráva ale krom toho uváděla i další zranění, jmenovitě oděrky na předloktí, zádech a stehně. Odvolacímu soudu pak státní zástupkyně vytkla, že obranu obviněného sice posoudil jako zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku, přitom však nevysvětlil, jak se měl obviněný za dané situace bránit přiměřeně. Skutečnost, že na obranu nemělo být nahlíženo jako na zcela zjevně nepřiměřenou, byla také těžištěm dovolání podaného obviněným.

Nejvyšší soud v rozsudku adresujícím obě dovolání v podstatě uvedl, že pro případ je klíčová povaha útoku vedeného házením kamení. S ohledem na to zmínil, že k útoku došlo za součinnosti další osoby a že útočné jednání bylo způsobilé přivodit zranění obviněného, k čemuž také skutečně došlo. Pozastavil se nad tím, že odvolací soud pokládal intenzitu útoku za nízkou navzdory tomu, že kameny zanechaly na těle K. S. zranění i přes jeho oděv. Bylo by tak jen věci náhody, kdyby při pokračujícím útoku nedošlo k zásahům o stejné či větší intenzitě kupříkladu do obličejové části hlavy, což by mohlo přivodit velmi závažné následky. S ohledem na to Nejvyšší soud akcentoval, že útok byl vedený se zbraní, vzhledem k tomu, že kameny byly prostředkem, který činil útok proti tělu důraznějším, a to navíc na dálku. Obdobně jako nejvyšší státní zástupkyně upozornil NS Vrchní soud v Praze na skutečnost, že ačkoli tento soud dospěl k závěru o zcela zjevné nepřiměřenosti obrany, nezodpověděl, jak by se obviněný byl býval mohl bránit přiměřeným způsobem. Nejvyšší soud proto předchozí rozhodnutí zrušil a svým vlastním rozsudkem obviněného zprostil obžaloby, jelikož jeho jednání shledal nutnou obranou.

S výsledným rozsudkem lze podle mého názoru souhlasit. Domnívám se, že Nejvyšší soud i nejvyšší státní zástupkyně postupovaly v tomto případě důsledně a kvalitně, zejména proto, že obrana vedená střelnou zbraní vůči někomu, kdo podobně účinným prostředkem nedisponuje, může často apriorně svádět ke zjednodušujícím úsudkům o zcela zjevné nepřiměřenosti. Sám jsem cítil, že po rámcovém seznámení se se skutkovým stavem jsem v souvislosti s případem také intuitivně inklinoval k úvahám o vybočení z mezí nutné obrany. Po zvážení všech argumentů bych však dal Nejvyššímu soudu za pravdu.

3.1 Intenzivní exces

Vybočení z mezí nutné obrany v podobě její zcela zjevné nepřiměřenosti ve vztahu ke způsobu útoku je teorií označováno jako intenzivní exces. Samotná hranice mezi jednáním, které lze podřadit pod okolnost nutné obrany, a intenzivním excesem je samozřejmě z povahy věci často mlhavá. Při rozhodování v konkrétních kauzách by soudy měly *ad hoc* hodnotit veškeré okolnosti daného případu a pokud možno aktivně usilovat o pochopení toho, jak na věc během obrany nahlížel sám obránce.

O zcela zjevně nepřiměřenou obranu se podle Nejvyššího soudu jednalo například v případě usnesení ze dne 16. 8. 2017, sp. zn. **3 Tdo 703/2017**. To se věnovalo události, kdy bratr obviněného vhodil slzotvornou chemickou látku do budovy hudebního klubu, čímž potenciálně ohrozil osoby uvnitř. Tři příslušníci ostrahy klubu, kteří věděli, že situaci způsobil buď obviněný, nebo jeho bratr, vyšli ven, kde oba bratry nejprve vyzvali k vyčkání příjezdu policie a po jejich odmítnutí setrvat se je pokusili fyzicky zadržet. Za nastalé situace se obviněný začal obávat o svůj život a zdraví, poněvadž předpokládal, že je chce ostraha surově zbít. Vytáhl proto revolver a s bratrem začal před ostrahou ustupovat. Během toho se ji nejdříve pokusil varovným výstřelem odstrašit. Přesto ale následně došlo mezi oběma stranami ke krátké fyzické potyčce, během níž obviněný nejméně třikrát vystřelil, tím způsobil jednomu příslušníkovi ostrahy vážná zranění, druhého usmrtil.

Uvedený skutek zhodnotil Krajský soud v Hradci Králové jako jednočinný souběh přečinů usmrcení z nedbalosti a těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti. Za to byl obviněný vzhledem k předchozímu rozsudku týkajícímu se přečinu ohrožení pod vlivem návykové látky odsouzen souhrnným trestem ke dvěma letům odnětí svobody, podmíněně odloženému se čtyřletou zkušební dobou. Obviněný, poškození a státní zástupce v neprospěch podali odvolání. Vrchní soud v Praze pak rozsudek podstatně zpřísnil, když jednání přehodnotil jako zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 1, 3 písm. a) TrZ ve stadiu pokusu, za což obviněného odsoudil k odnětí svobody v trvání patnácti let. Obviněný podal proti rozsudku dovolání. Nejvyšší soud se, bohužel pro něj, většinou namítaných skutečností odmítl zabývat. Šlo o tvrzení, která se týkala nesprávného hodnocení důkazů a vadných skutkových zjištění, k nimž toliko uvedl, že jejich přezkum dovolacímu soudu mimo případy extrémního rozporu nepřisluší. Vyjádřil se však k otázce naplnění podmínek nutné obrany v souvislosti se skutkovým stavem v podobě, v jaké byl zjištěn nižšími soudy. V tomto kontextu vyhodnotil, že požadavek

ostrahy na vyčkání příjezdu policie, který byl adresován obviněnému a jeho bratrovi, byl naprosto oprávněný a pokud by se jím obviněný řídil, předešel by dalšímu konfliktu. Na fyzickou potyčku, k níž v průběhu události došlo, pak mohlo být nahlíženo jako na realizaci zadržení ostrahou, ale i kdyby se o zadržení nejednalo, obviněný by vzhledem k okolnostem nebyl oprávněn příslušníky ostrahy střelbou ze zbraně usmrtit. Při pohledu na judikát jako celek by se snad jeho závěry daly shrnout do tvrzení, že pokud osoba dá svým jednáním vzniknout konfliktní situaci, kterou následně bezdůvodně přiostrí, a poté se v jejím rámci uchýlí ke střelbě proti neozbrojenému člověku, půjde zpravidla o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.

Poměrně diskutabilní je ve svých závěrech usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. **3 Tdo 825/2013**. To pojednává o případu, v němž na podnapilého obviněného J. J. štěkal v ranních hodinách zpoza plotu pes. Po chvíli štěkotu vyšel z domu a přispěchal k plotu rovněž podnapilý poškozený L. L., majitel psa, kterému se interakce obviněného s jeho mazlíčkem nelíbila, a proto obviněného napadl údery pěstí do hlavy, čímž mu vyrazil několik zubů. Poté jej srazil na zem, kde do něj kopal. V útoku přitom poškozeného doprovodil i jeho rozzuřený rotvajler, který vyběhl v tu dobu již otevřenou bránou plotu a obviněnému se zakousl do loktu. J. J. se v rozrušení bránil tím, že vytáhl svoji legálně drženou pistoli a střelil s ní L. L. nejprve do nohy a následně, vzhledem k tomu, že tento v útoku neustal, i do hrudi. Poškozený útoku zanechal a po čase svým zraněním podlehl. Během incidentu byl zastřelen i jeho pes. Za popsané jednání uznal Krajský soud v Hradci Králové obviněného vinným ze zločinu ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky s následkem smrti. Vrchní soud v Praze pak z podnětu odvolání státního zástupce podaného v neprospěch posouzení skutku přehodnotil na zvlášť závažný zločin zabití. První jmenovaný orgán obviněného za skutek odsoudil k podmíněnému trestu odnětí svobody v délce dvou let se zkušební dobou pěti let, druhý k nepodmíněnému šestiletému trestu. Obecné soudy přitom případ řešily podruhé, po první sérii řízení totiž obviněný úspěšně podal ústavní stížnost. Ta vedla k nálezu⁹, ve kterém bylo Ústavním soudem shledáno extrémně vadné hodnocení důkazů obecnými soudy a těmto proto bylo uloženo, aby doplnily a upřesnily nedostatečná skutková zjištění ohledně počátku celého konfliktu a intenzity útoku poškozeného, aby lépe přihlédly ke zraněním, která obviněný v průběhu události utřžil, a aby náležitě zhodnotily omluvitelné pohnutky jeho jednání. Nálezací a odvolací soud se požadavky řídily a

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. **III. ÚS 3395/10**

důsledkem toho došlo mimo jiné k posouzení skutku v rámci privilegované podstaty nově i pražským vrchním soudem, který ve svém prvním rozsudku vyhodnotil čin jako vraždu.

S tím se však obviněný nespokojil a v podaném dovolání nadále požadoval posouzení skutku jako jednání v nutné obraně, nebo alespoň excesu z ní s následným užitím institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 6 TrZ, jelikož jednal v subjektivním přesvědčení, že šlo o nutnou obranu, navíc považoval svůj útok za spáchaný v pozitivním omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost, a proto nesouhlasil s odsouzením za úmyslný trestný čin. K události uvedl, že se „ocitl vleže na zádech, zasypán sérií úderů až vysoké intenzity směřující do obličeje, navíc pod útokem „psa bojového plemene“, v důsledku čehož měl strach o holý život“. Ke své obraně použil jediný prostředek, který byl násilí s to odvrátit, navíc způsobem, kdy nejprve zranil útočníka do nohy a teprve, když toto nezabralo, střelil na hrudník. Přitom jednal za situace, v níž dle znaleckého posudku pociťoval „smrtný strach, fyzickou převahu poškozeného, bezmoc, těžký obavný afekt“. Za takového stavu obviněný nezamýšlel útočníka usmrtit. Šlo mu pouze o vlastní obranu, a proto by mu podle něj neměl být smrtelný následek co do zavinění přičítán a není správné jej zahrnovat ani do úvah o zcela zjevné nepřiměřenosti nutné obrany. Vedle toho J. J. v dovolání napadl i několik procesních pochybení soudů nižších instancí.

Nejvyšší soud se v reakci na dovolání zabýval v první řadě podmínkami privilegované skutkové podstaty zabití a dospěl k závěru, že v případě neexistují skutečnosti, které by ji vylučovaly. Poté se vyjádřil k nutné obraně. Nakonec se přiklonil k názoru nižších soudů, že o okolnost vylučující protiprávnost se zde nejednalo a mimo jiné uvedl: „*Nutná obrana je úplným vyviněním se, a proto je třeba užití tohoto institutu velmi pečlivě zvažovat. Užití střelby proti neozbrojenému člověku, byť agresivnímu, může být hraničním případem, nicméně v projednávané věci soudy neshledaly, že by obrana dvěma výstřely z blízkosti 1,5 m proti sic násilně se projevujícímu, ale žádnou zbraní nedisponujícímu poškozenému, byla obranou adekvátní útoku.*“ Obviněný prý měl namísto toho varovně vystřelit, či přinejhorším zastřelit psa. Skutečnost, že byl poškozený neozbrojený, dovozuje soud z toho, že nebylo shledáno poštvení psa na obviněného. Pes vyběhl sám po otevření branky poškozeným, aniž by byl k útoku dotyčným motivován, proto jej, dle názoru soudu, v tomto případě nelze považovat za živou zbraň. S námitkami J. J. týkajícími se posuzování úrovně zavinění se soud vypořádal výkladem rozdílů mezi formami nedbalosti a úmyslu spolu s poukazem, že obviněný si musel být vědom

fatálního účinku, jaký může střelba na hrudník mít. Neuplatněním institutu mimořádného snížení trestu odnětí svobody se soud nezaobíral se zdůvodněním, že výměru trestu přezkoumává pouze tehdy, byl-li uložen takový druh trestu, který zákon nepřipouští, nebo byl-li uložen trest ve výměře mimo trestní sazbu stanovenou v trestním zákoníku. Z těchto důvodů Nejvyšší soud dovolání odmítl jako zjevně neopodstatněné.

Pokud bych si měl udělat úsudek o případu pouze ze skutkového stavu, tak jak jej uvádí judikát, zřejmě bych nemohl se závěry soudů souhlasit a více bych se zastal obviněného. Navzdory tomu, že ač J. J. tvrdil, že má rád psy, on sám kdysi choval rotvajlera a psa za plotem se snažil pouze ukonejšit, je dost dobře možné, že naopak psa provokoval k dalšímu štěkotu a agresí. Ani to však na věci nic nemění. Faktem zůstává, že byl obviněný poškozeným L. L. pěstně napaden. Soudy zřejmě intenzitu napadení nepovažovaly za dostatečně vysokou, obviněný ale během něj přišel o několik zubů. On sám, dle svých slov, vnímal útok jako vedený velkou silou, napadán byl navíc i za situace, během níž ležel na zemi, krvácel, nacházel se v extrémním psychickém stresu a zároveň na něj útočil velký pes. Podezření z bagatelizace zranění obviněného ze strany obecných soudů přitom v nálezů vyjádřil již Ústavní soud. Podle Nejvyššího soudu měl pod neutuchajícím útokem, po potenciálně zdlouhavém vytahování a odjišťování své pistole, obviněný nejprve vystřelit do vzduchu, třebaže v bezprostřední vzdálenosti od něj byl útočící poškozený, který jej teoreticky mohl okamžitě odzbrojit nebo se zbraně i sám ujmout, proto sám obviněný uvedl, že varovný výstřel fakticky nepřicházel v úvahu. L. L. přitom v útoku pokračoval i poté, co byl postřelen do nohy, nelze tedy s jistotou předpokládat, že by výstražná střelba byla splnila svůj účel. Fascinující je závěr, že útočník nevedl útok se zbraní, protože psa aktivně nepoštvál. Přitom je ale nepochybné, že rotvajlerovi útok umožnil právě poškozený tím, že otevřel branku, a následně jej nechal trhat, aniž by ho odvolal nebo mu v jeho počínání nějak jinak zabránil. Obviněný k tomu sám poukazoval na fakt, že útok může být veden i opomenutím. Nejvyšší soud nicméně blíže nepopsaným způsobem dovodil, že s ohledem na časový sled událostí o omisivně realizovaný útok pravděpodobně nešlo a skutečnost, že J. J. byl napadán i běsnícím psem tak soudy zohlednily nanejvýš jako další zdroj rozrušení pro účely skutkové podstaty zabití.

Skutkový děj, jak je popsán v judikátu, působí dojmem, že obviněný měl jen velice omezené možnosti obrany a nacházel se ve stavu mimořádného psychického vypětí, což potvrdil i znalecký posudek. Soudy na něj přesto kladly velmi vysoké

požadavky. Je zajímavé, že v případech, kdy Nejvyšší soud skutek nakonec vyhodnotí jako nutnou obranu, často v odůvodnění rozhodnutí zdůrazní, že posuzovat podmínky nutné obrany je třeba s určitou velkorysostí či blahovolností a zejména je třeba přihlídnout k subjektivním představám obránce.¹⁰ Naproti tomu, když podle závěru Nejvyššího soudu o okolnost vylučující protiprávnost nejde, varuje, že „*nutná obrana je úplným vyviněním se, a proto je třeba užití tohoto institutu velmi pečlivě zvažovat*“. Osobně bych jednání obviněného rozhodně nepovažoval za obranu zcela zjevně nepřiměřenou útoku. I v případě, kdy bych přistoupil k hodnocení obrany jakožto intenzivního excesu, přikláněl bych se k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody podle § 58 odst. 6 TrZ. To, že obecné soudy skutek posoudily jako ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky s následkem smrti, potažmo jako zabití, je zřejmě důsledkem obsahu nálezu Ústavního soudu, který předchází rozsudky ve věci zrušil. Nález totiž především působil dojmem, že by Ústavní soud považoval za žádoucí, kdyby se po opětovném zjištění skutkového stavu obecné soudy alespoň uchýlily k uplatnění privilegované skutkové podstaty zabití namísto prosté vraždy. Přitom byl případ řešen nedlouho po nabytí účinnosti nového trestního zákoníku a skutková podstata zabití tak byla v podstatě novinkou. Odvolací soud nakonec obviněného skutečně uznal vinným zabitím, a tím tak v podstatě učinil nálezu Ústavního soudu za dost. Ústavní soud sám ale možnost posouzení jednání jako nutné obrany, nebo přinejmenším intenzivního excesu z ní za užití institutu mimořádného snížení trestu, rozhodně nevylučoval.

S pozoruhodnými otázkami se potýká usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 11. 2016, sp. zn. **4 Tdo 1258/2016**. Řeší totiž, zda je pro posouzení intenzity útoku relevantní pocit obránce, který sice útok vnímá jako málo intenzivní, v jednání před soudem však zpochybňuje vlastní způsobilost intenzitu hodnotit s tím, že k tomu je příslušný pouze znalec prostřednictvím posudku. Kromě toho se NS také zamýšlí nad tím, zda je možné považovat obuv, kterou měl útočník na nohách, za zbraň. Skutkový děj případu probíhal následovně: mezi obviněným a poškozeným došlo k běžné roztržce, coby konfliktu mezi podnapilými osobami před barem, během níž počal poškozený obviněného fyzicky napadat. Údery a kopy poškozeného se obviněný snažil vykrývat, což se mu prý vzhledem k jejich nízké intenzitě snadno dařilo. Nastalou konfliktní situaci se obviněný dle svých slov nejprve neúspěšně pokusil řešit útekem. Poté, co jej poškozený dostihl, se však rozhodl pro důraznější formu obrany a bodl poškozeného svým zavíracím nožem z boku

¹⁰ Např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2014, sp. zn. **5 Tdo 1283/2014**

do oblasti hrudníku, což vedlo k jeho zranění omezujícím obvyklý způsob života po dobu nejméně sedmi až deseti dní. Soudy první i druhé instance shledaly takovou obranu za zcela zjevně nepřiměřenou a jednání posoudily jako pokus zločinu těžkého ublížení na zdraví. Odvolací soud ve srovnání se soudem nalézacím přitom alespoň zmírnil trest odnětí svobody ze tří a půl roku na roky tři a změnil zařazení výkonu trestu z věznice s ostrahou na věznici s dozorem. Jelikož obviněný nebyl občanem České republiky, oba soudy mu k odnětí svobody rovněž uložily sedmiletý trest vyhoštění z území státu.

Obviněný však i nadále trval na tom, že jeho jednání bylo nutnou obranou, a proto podal dovolání. Podobně jako v odvolání zmínil, že přestože útok vnímal jako mírný, poškozený na něj během napadení zaútočil mimo jiné i takovým způsobem, že obviněného kopl do hlavy. Dovodil přitom, že se poškozený v tu chvíli musel dopustit téhož trestného činu, za který je souzen on, poněvadž v důsledku kopu do hlavy může být člověku způsobena těžká újma na zdraví. Co se týče intenzity útoku, ta má být podle něj posuzována dle objektivních kritérií, a to zejména v kontextu délky trvání útoku, míry opakování, části těla, kam útok směřoval, a počtu jednotlivých ran. Naopak nemá být hodnocena na základě pocitů osoby, na niž je útočeno, nebo by takovým pocitům alespoň neměl být přikládán zásadní význam. Během rozhodování prý soudy také nezohlednily, že obranu nožem obviněný nepodnikl ihned, nýbrž že se nejprve pokusil o útěk a vykrývání útoků. Nejvyšší soud se ale s názorem, že základním podkladem pro posouzení intenzity útoku nemá být pocit obránce, neztotožnil. *„Při posuzování přiměřenosti obrany je nepochybně důležité(,) jak útok vnímal sám tzv. (sic) obránce, tedy nakolik se mohl subjektivně cítit v době útoku ohrožen. Pro posouzení této skutečnosti není nutno provádět zpravidla znalecké zkoumání, pokud z provedeného dokazování vyplývá dostatek podkladů pro zhodnocení této skutečnosti. O takovou situaci se v dané věci jedná, neboť samotný obviněný vnímal útok ze strany poškozeného jako mírný, byl si vědom jeho podnapilosti, poškozený neměl žádnou zbraň, kterou by ho ohrožoval, čímž by u obviněného mohl vyvolat reálnou obavu o život či zdraví. Nelze pominout, že v souvislosti se způsobem útoku ze strany poškozeného, tak jak ho popsal samotný obviněný, nehrozilo obviněnému způsobení vážnější újmy na zdraví, poškozený je drobnější postavy, jednalo se v podstatě o potyčku dvou podnapilých osob, kdy jednání poškozeného mělo evidentně výtržnický charakter. V dané souvislosti také nelze pominout i způsob obrany ze strany obviněného, který vůči poškozenému, který byl neozbrojený, byl*

podnapilý, přičemž jeho útoky samotný obviněný hodnotí jako mírné, použije nůž, tedy zbraň, jejíž použití může mít smrtelné následky.“

Usnesení se také věnuje tomu, zda lze obuv považovat za zbraň, což obviněný v rámci svých opravných prostředků rovněž předjímal. Bylo by totiž jistě těžší uvažovat o zcela zjevné nepřiměřenosti obrany s použitím nože jako zbraně v případě, kdy by byl útočník taktéž ozbrojen. Nejvyšší soud k tématu nejprve připomněl legální definici zbraně z textu trestního zákoníku, když popsal, že zbraní se rozumí cokoliv, čím je možno učinit útok proti tělu důraznější. Dodal, že zbraní v tomto pojetí může být jakýkoli předmět, který je způsobilý přivodit zranění. S posouzením obuvi jako zbraně přesto nesouhlasil. *„Nelze ovšem za zbraň v tomto smyslu považovat běžnou obuv, kterou má pachatel v době činu obutou, když je zcela standardní, že osoby mají na nohou obuv, jedná se o normální součást oblečení, přičemž primárně není cílem nošení obuvi učinit útok proti tělu důraznější. Proto nelze argumentaci obviněného o tom, že poškozený vedl útok se zbraní, přisvědčit.“* S ohledem na uvedené závěry Nejvyšší soud neshledal podmínky nutné obrany za naplněné a dovolání obviněného odmítl jako zjevně neopodstatněné.

Myšlenky Nejvyššího soudu plynoucí z této kauzy se mi zdají být racionální. Pojetí, že při posuzování intenzity útoku by mělo být zásadní zejména hodnocení napadeného, je smysluplné, byť by si v extrémních případech nejspíš bylo možné představit útok vysoké intenzity, který by obránce z rozličných příčin vnímal jako málo intenzivní. Tehdy by pro účely možného posouzení zcela zjevné nepřiměřenosti nutné obrany bylo asi nejvhodnější dospět k určité kombinaci subjektivního a objektivního pojetí, podobně jako v obvyklejších případech, kdy obránce vnímá útok jako intenzivnější, než jaký ve skutečnosti je. Stejně tak závěr o tom, že běžná obuv není zbraní, vyznívá rozumně. Rovněž tady se však nabízí otázka, zda je vhodné na této premise trvat i za stavu, pokud by útočník běžnou součástí oblečení, u níž obvykle není cílem nošení učinit útok proti tělu důraznější, užíval způsobem, z něhož by takový útočníkův cíl byl zcela zřejmý. Domnívám se, že za takové situace by naopak bylo rozumné tuto součást oblečení za zbraň považovat.

4 Subsidiarita

V souvislosti se závěry judikátů sp. zn. 7 To 202/94 a sp. zn. 1 To 18/75 jsem zmínil, že na nutnou obranu se, na rozdíl od krajní nouze, zásadně nevztahuje podmínka subsidiarity. Ke stejnému výsledku lze dojít i výkladem psaného práva. Při pohledu na znění ustanovení § 28 trestního zákoníku o krajní nouzi vyplývá, že se při odvracení nebezpečí o krajní nouzi nejedná tehdy, pokud bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak. Z absence obdobné věty v § 29 lze tedy *a contrario* dovodit, že nutná obrana podobnou podmínkou omezena není.

I přes internalizaci zásady, že nutná obrana není zásadně vázána subsidiaritou, mohou v souvislosti s její aplikací vyvstávat sporné otázky. V případě řešeném usnesením Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2013, sp. zn. **3 Tdo 1197/2013**, došlo v nočních hodinách ke slovní roztržce, během níž dva poškození z celkem čtyřčlenné skupiny slovně a fyzicky napadali obviněného. Pře pokračovala do doby, než pro obviněného, na základě jeho předchozí žádosti, přijel jeho přítel autem. Obviněný do auta nasedl, poškození nicméně nadále pokračovali v nadávkách, přičemž hrubě uráželi jeho matku a vykřikovali, že je třeba „vše vyřídit ihned“. Obviněný tedy vzal z místa spolujezdce nůž a z vozu opět vystoupil. Po několika dalších urážkách poškozený A. Z. obviněného fyzicky napadl, ten jej však během útoku bodl nožem, a poškozený se proto dal obratem na útěk. Jeho zranění bylo povrchového charakteru a nedosáhlo úrovně ublížení na zdraví. Obviněný poškozeného A. Z. během jeho úprku pronásledoval, v tu chvíli ho však napadl poškozený S. B. Obviněný reagoval tím, že ho nožem čtyřikrát bodl. Přestože byly rány vedeny spíše menší silou a do míst, kde se nenachází životně důležité orgány, S. B. jim nakonec v nemocnici podlehl. Obviněný se poté vrátil do auta a spolu s přítelem z místa odjeli.

Státní zástupce výše popsany skutek v obžalobě vyhodnotil jako zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 2, odst. 3 písm. a) TrZ spáchaný ve stadiu pokusu. Městský soud v Praze, jako soud nalézací, na jednání nahlížel mírněji a obviněného uznal vinným z ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky s následkem smrti. Vrchní soud v Praze po odvolání obou stran rozsudek dokonce zrušil a zprostil obviněného obžaloby s tím, že skutek nebyl trestným činem, jelikož se jednalo o nutnou obranu. Nejvyšší státní zástupce poté podal dovolání v neprospěch obviněného. V něm argumentoval tím, že předmětné jednání sestávalo ze dvou časových fází – první vymezil úsekem, kdy se obviněný snažil o smírné řešení situace před tím, než nastoupil do auta, druhou jeho

opětovným vystoupením z něj spolu se zbraní a následným krveprolitím. Okamžik nastoupení do vozidla státní zástupce považoval za přetržení konfliktu, po němž již nebylo možné další verbální projevy agrese poškozených považovat za hrozící či trvajících útok, který by směřoval vůči obviněnému. Ten pak opětovným vstupem do konfliktu, realizovaným vystoupením z vozidla, vyjádřil vůli v něm i nadále pokračovat.

Nejvyšší soud s názorem nejvyššího státního zástupce nesouhlasil. Naopak tvrdil, že událost nelze rozdělit do dvou fází, neboť obviněný byl napadán po celou dobu konfliktu, a proto šlo o trvajících útok. S ohledem na to tedy není případné požadovat, aby po nástupu do auta musel obviněný odjet. NS dále zdůraznil skutečnosti, že obviněný čelil čtyřčlenné přesile, že poškození sami odmítli nabídku smírného řešení konfliktu a že obviněný bodal způsobem, ze kterého nebylo možné dovést snahu působit vážná zranění. Dovolání státního zástupce Nejvyšší soud nakonec odmítl jako zjevně neopodstatněné.

Usnesení se dá považovat za významné zejména proto, že ještě více zdůraznilo koncepci nepodmíněnosti nutné obrany z hlediska subsidiarity a v podstatě ozřejmilo možnost bránit se za určitých okolností i v situaci, kdy přestane hrozit bezprostřední nebezpečí dalšího fyzického napadení. Jinými slovy tak dle Nejvyššího soudu nemusí být nutná obrana vyloučena ani v případě, kdy se již obránce nachází mimo bezprostřední fyzický dosah útočníka, pokud je však i nadále cílem jeho trvajících útoku.

Tématu subsidiarity se v podstatě věnuje také starší usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 1. 1987, sp. zn. **1 To 66/86**. To zachycuje událost, kdy obránce nejdříve utíká před útočníky ozbrojenými židlemi a nožem, vzápětí se však zastaví, z náhodně přistavené káry vytáhne kosu a s ní jednoho z útočníků usmrtí ranou do boku. V konkrétním případě nazíral krajský prokurátor na skutek jako na trestný čin vraždy, pro nějž také podal obžalobu. Krajský soud v Bratislavě se však s obžalobou neztotožnil a obviněného osvobodil s odkazem na to, že trestný čin se v tomto případě nestal, neboť obviněný jednal za naplnění podmínek nutné obrany. Prokurátor proti rozsudku brojil odvoláním, o němž rozhodoval slovenský Nejvyšší soud. Ani ten však obžalobě nedal za pravdu a skutek nadále považoval za akt nutné obrany. Přitom se vypořádal se skutkovými pochybnostmi prokurátora, a hlavně s jeho námitkou, že se obžalovaný nesnažil konfliktu vyhnout. Tu v podstatě odmítl s poukazem na nedůvodnost požadavku subsidiarity, když uvedl: *„Na nesplnění podmínek nutné obrany není možno usuzovat ani*

z té skutečnosti, že obžalovaný se nevyhnul útoku jinak než použitím obrany. Nikdo totiž není povinný ustupovat před neoprávněným útokem na zájem chráněný trestním zákonem, ale má naopak právo použít proti takovému útoku obranu, která není zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku. Ve smyslu uvedeného tedy obžalovaný nebyl povinný před poškozeným a jeho bratrem utíkat a případně se ukrýt, mohl před restaurací zůstat a přiměřeně povaze útoku se bránit.“ Tím v podstatě vyjádřil požadavek nepodmíněnosti nutné obrany subsidiaritou co do jeho obecné podoby. V souvislosti s konkrétní kauzou může však za obzvlášť důležitý poznatek týkající se subsidiarity platit zejména fakt, že i tehdy, pokud napadený řeší přímo hrozící či trvající útok nejprve útekem, nebrání mu to kdykoli přejít do jednání v nutné obraně, stejně jako to v uvedeném případě provedl obviněný.

S ohledem na dané okolnosti a stručnost, s jakou je v judikátu skutkový stav popsán, se domnívám, že slovenské soudy uvedený případ posoudily správně. Zajímavostí může být, že k předmětným závěrům dospěly za okolností, v nichž obráncem byl muž, který nedlouho před incidentem strávil tři roky výkonem trestu odnětí svobody za pokus trestného činu ublížení na zdraví, a kterého proto obžaloba líčila jako zvlášť nebezpečného recidivistu.

S obecnou koncepcí nutné obrany jakožto okolnosti, která ke svému naplnění nevyžaduje podmínku subsidiarity, souhlasím. Přesto mě napadá, zda by subsidiaritu nebylo vhodné vyžadovat například za situací, kdy by se obráncem mohl útok bezpečně a jednoduše vyhnout a zároveň by to pro něj neneslo žádné negativní důsledky či nevýhody a nijak by se to nedotklo jeho oprávněných zájmů. Pravdou ovšem je, že realizace podobných úvah jakoukoli cestou by nevyhnutelně vedly k větší míře složitosti a celkové nepřehlednosti institutu nutné obrany, což by samo o sobě bylo nežádoucím jevem. Z toho důvodu jsem v zásadě rád za pojetí, v němž je představa dokonce takto úzce koncipovaného požadavku subsidiarity záležitostí pouze eventuálního morálního apelu na potenciálního obráncem a nikoli platného práva.

5 Preventivní nutná obrana

Otázkou preventivní nutné obrany, jakožto přípravou na odvrácení potenciálního budoucího útoku, se česká judikatura zabývala zejména v souvislosti s užitím tzv. automatických obranných zařízení. Těmi se rozumí předem a preventivně instalovaná zařízení, jejichž účelem je odrazit budoucí útok na určitém místě bez součinnosti člověka.¹¹ Jde tedy o takové prostředky obrany, které účinkují na základě předchozího nastavení obráncem, a které tento v okamžiku útoku v zásadě nemůže ovládat.

19. 6. 2006 rozhodl okresní soud v Pardubicích rozhodnutím sp. zn. **22 T 62/2005** o vině F. M. za trestný čin ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. c) trestního zákona č. 140/1961 Sb. V souladu s § 24 odst. 1 přitom upustil od jeho potrestání. F. M. se činu dopustil tím, že do dřevěné kůlny u své rekreační chaty nastražil podomácku vyrobené výbušné zařízení, které poškozenému J. P. přivodilo těžká zranění levé nohy, která vedla k její amputaci. Poškozený měl v úmyslu z kůlny odcizit zde uskladněný hliník. Okresní soud přitom shledal, že obviněný musel být srozuměn s újmou na zdraví, kterou zařízení může způsobit, a rovněž poukázal na disproporci zájmů při ochraně majetku v kůlně vzhledem k ohrožení okolí explozí v rozsahu desítek metrů. Proti rozsudku okresního soudu se obviněný i státní zástupce odvolali. Obhajoba zpochybnila přístup první instance ve směru, že na případ neuplatnila ustanovení o nutné obraně či krajní nouzi, zejména s přihlédnutím k tomu, že obviněnému opakovaně nepomohlo ohlášení předchozích incidentů na policii, ani instalace dvojitého plotu či opatření simulujícího jeho přítomnost na místě činu. Odvoláním F. M. také rozporoval soudem dovozený úmysl zbytečně poranit útočníka, a sice tvrzeními, že rozbušku, která byla součástí zařízení, zvolil pro její akustický efekt, a použitým šterkem chtěl systém pouze stabilizovat, nikoli stupňovat účinky exploze. Připomněl mimoto, že předchozí útoky na jeho majetek v něm vyvolaly i obavu o život. Krajský soud v Hradci Králové odvolání obou stran zamítnul jako nedůvodná. Následovalo dovolání pana F. M. pro nesprávné právní posouzení skutku nebo jiné nesprávné hmotněprávní posouzení, jež i nadále spatřoval v neuplatnění ustanovení o okolnostech vylučujících protiprávnost a nesprávném zhodnocení jeho úmyslu zranit zloděje. Dovolání v neprospěch podala spolu

¹¹ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 278

s ním také nejvyšší státní zástupkyně, ta přitom zpochybnila správnost rozhodnutí o upuštění od potrestání.

Nejvyšší soud se s dovoláním vypořádal v usnesení ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. **6 Tdo 66/2007**. V něm konstatuje, že použití automaticky spouštěného nástražného výbušného systému k ochraně majetku nesplňuje podmínky nutné obrany ani krajní nouze, jak tvrdí obhajoba, a na podporu svých tvrzení předkládá několik argumentů. K naplnění zákonem stanovených podmínek pro okolnosti vylučující protiprávnost nedošlo prý proto, že nastražením systému nebylo odvraceno ani nebezpečí přímo (tj. bezprostředně) hrozící zájmu chráněnému trestním zákoníkem, ani útok, který by bezprostředně hrozil či trval. Dále soud zmiňuje, že obviněný nepoužil žádný běžný způsob ochrany majetku a dřevník ponechal opatřen pouze dveřmi s rozbitou výplní bez kliky a zámku, z čehož dovozuje jako možný primární úmysl spíše odvetu vůči dřívějším narušitelům, než snahu jim v krádeži zabránit. Kromě toho je podle něj takový způsob obrany zjevně nepřiměřený způsobu útoku s ohledem na to, že obránce se útoku osobně neúčastnil. Nebylo tudíž možné, aby situace dospěla do přímého ohrožení obránčovy osoby, a ten tedy chránil pouze menší majetkové hodnoty za cenu velmi vážného, život ohrožujícího zranění útočníka. Dovolání nejvyšší státní zástupkyně soud odmítl s tím, že bylo podáno z jiných než zákonných důvodů.

Svůj postoj Nejvyšší soud později přehodnotil ve stanovisku ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. **Tpjn 303/2008**, kterým předchází judikát v podstatě materiálně překonává. V něm především říká, že instalace a použití automatického obranného zařízení samo o sobě naplnění podmínek nutné obrany nevylučuje, při jeho použití ovšem musí obránce zabezpečit, aby se skutečně aktivovalo jen proti přímo hrozícímu nebo trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená útoku. V právní větě doplňuje, že ten, kdo zařízení instaluje a provozuje, odpovídá za zaviněné nedodržení podmínek nutné obrany, přičemž odpovědnost bude dovozována zpravidla za zavinění ve formě nedbalosti.

Stanovisko se obecně zabývá automatickými obrannými systémy a zpětně hodnotí i argumentaci předchozího judikátu. Nejvyšší soud nejprve uvádí, že k závěrům stanoviska dospěl s přihlédnutím k vyjádřením ostatních významných českých právních institucí a že podnětem k němu bylo mimo jiné předchozí usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. **7 To 62/2006**, jehož závěry byly s 6 Tdo 66/2007

v rozporu. Zde totiž byla řešena obdobná situace, při níž obránce užil k zabezpečení své chaty sadu samostřílů. V tomto případě nejprve shledal nalézací soud Plzeň-město s pomocí analogie okolnosti nutné obrany za naplněné a také formuloval myšlenku, že pro posouzení časové podmínky není relevantní okamžik umístění zařízení, nýbrž jeho spuštění. Státní zástupce se v plzeňském případě odvolal v neprospěch obviněného a mimo jiné tvrdil, že analogie obecně nesmí jít k tíži nejen osoby, proti níž se vede trestní řízení, ale ani k tíži poškozeného, jako tomu bylo za této situace. Krajský soud se usnesením nicméně přiklonil k názoru soudu nalézacího. Zdůraznil přitom demonstrativní povahu výčtu okolností vylučujících protiprávnost a připomněl argumentaci skutečnostmi, že samostřílky byly namířeny na nohy možných útočníků a že obráncem byl člověk staršího věku, invalidní, neschopný osobní obrany, na jehož majetek bylo opakovaně útočeno, aniž by byl pachatel kdykoliv zjištěn a navíc měl obránce v rámci své nejbližší rodiny velmi špatné zkušenosti s podobnou událostí. Je patrné, že závěry plzeňského případu měly na stanovisko Nejvyššího soudu vliv.

Ve svém stanovisku se v argumentační rovině Nejvyšší soud nejprve zabírá přípustností preventivní nutné obrany jako takové a poukazuje na její běžné provozování například ve formě opatření si hlídacího psa či střelné zbraně. K tomu připomíná, že pouhé obstarání si zbraně předem nevylučuje nutnou obranu, dokonce i kdyby samo o sobě bylo trestným činem, jelikož otázka legálnosti získání prostředku obrany není z hlediska posuzování obrany samotné významná. V oblasti samotných obranných zařízení je nejdříve řešena časová podmínka, tedy zda se nejedná o nutnou obranu předčasnou. Nejvyšší soud v tomto případě tvrdí, že obrana je uskutečněna teprve okamžikem působení na útočníka, nikoli instalací zařízení, a tudíž se o extenzivní exces nejedná. Kromě toho účinek zařízení nelze bez dalšího *a priori* považovat za pouhé „vypořádání“ se s útočníkem. Stanovisko dále připomíná, že podmínkou obrany není, aby byl obránce útoku přítomen. Vzhledem k tomu, že pro posouzení obrany je významný pouze okamžik účinku během útoku, není pro tyto účely důležité hodnotit abstraktní riziko, které může zařízení představovat pro nezúčastněné osoby. Na závadu také není, pokud je užití systému vedeno nejen motivem ochrany napadených zájmů, ale i jiným záměrem, například usvědčením útočníka. Na druhou stranu se při úplné absenci obranného charakteru o nutnou obranu nejedná.

Otázku přiměřenosti Nejvyšší soud zodpovídá tím, že je vždy „*nutno srovnávat způsob konkrétního útoku, který je znám až v době aktualizace útoku, se způsobem*

odvrácení tohoto útoku v daném okamžiku. I když obranný mechanismus sám nemůže diferencovat svou funkci podle povahy útoku, úsudek o přiměřenosti, resp. zcela zjevné nepřiměřenosti je třeba konstruovat k okamžiku výkonu jeho funkce, neboť teprve právě v tomto okamžiku je možné zjistit, zda toto působení je v určitém poměru ke způsobu provedeného konkrétního útoku. Z povahy věci pak vyplývá, že se bude hodnotit způsob odvrácení útoku, přičemž nebude prakticky možno přihlídnout k vlastnostem a schopnostem obránce, jeho fyzické konstituci apod., poněvadž tento není osobně přítomen, a proto se nemohou tyto jeho charakteristiky do vlastní obranné činnosti promítnout“. Přiměřenost je tedy třeba hodnotit vždy ad hoc pro konkrétní případ. Požadavek subsidiarity, ve smyslu povinnosti užít zprvu mírnějších či běžnějších prostředků, je ve stanovisku odmítnut s tím, že teorie i praxe podmínku subsidiarity v případě nutné obrany dlouhodobě odmítají a je poukázáno na to, že bylo nepřipadné požadovat ji po obránci v předcházejícím případě. Různá varující a zabezpečovací opatření doplňující automatická obranná zařízení však mohou mít význam zejména v případech způsobení újmy jiným osobám než útočnickům. Dle stanoviska zde mohou „výrazně modifikovat míru zavinění obránce, případně jeho odpovědnost zcela vyloučit, pokud se např. dovedí přiměřené důvody, pro které se mohl obránce domnívat, že takové osoby jsou dostatečně varovány v tom směru, aby se nedopustily jednání, jímž by došlo k spuštění automatického obranného mechanismu a následnému způsobení újmy či škody osobě, která nebyla útočnickem ve smyslu § 13 tr. zák.“. Ve vztahu k útočnickům lze krom toho dovést, že „čím více takových zábranných mechanismů, varování apod. útočnick nerespektoval a překonal, tím závažnější a intenzivnější je jeho způsob útoku a tím intenzivnější způsob obrany je tedy možno proti němu použít. Použitím uvedených opatření si tedy pro sebe obránce podstatně sníží riziko toho, že jeho obrana bude shledána zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku, resp. zcela zjevně nepotřebnou k odvrácení útoku“.

Nejvyšší soud po zvážení předchozích argumentů na závěr stanoviska uvádí, že instalace a použití automatického obranného zařízení by skutečně samo o sobě nemělo vyloučit naplnění podmínek nutné obrany. K tomu je ovšem zapotřebí splnit určité podmínky. „Použití automatického obranného zařízení (...) musí ale splňovat zákonné požadavky kladené na jednání v nutné obraně, a proto musí být zabezpečeno, aby a) se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útoku na zájem chráněný trestním zákonem a b) jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.“ Dle soudu

je záhodno splnit první podmínku dostatkem vnějších varujících a zabezpečovacích opatření. Druhou lze snadno naplnit porovnáním chráněných zájmů s účinností obranného zařízení – obojí je obránci do velké míry předem známo. Poslední odstavec stanoviska připomíná, že v okamžiku, kdy prostřednictvím zařízení dojde k zaviněnému nedodržení podmínek nutné obrany, bude osoba, která jej nainstalovala a provozuje ho, odpovědná za trestný čin. Ten bude zpravidla ve formě nedbalosti, neboť zpravidla nebude možné dovodit úmysl obránce překročit meze nutné obrany.

Zajímavé je, že ještě dříve než problematiku automatických obranných zařízení vůbec soudy řešily, již se o ní objevovala pojednání v učebnicích a odborné literatuře. Ta přitom již tehdy byla názorově blíže k postoji vyjádřeném v konečném stanovisku než v prvním jmenovaném judikátu Nejvyššího soudu. Například učebnice Františka Novotného a kolektivu¹² uvádí, že pouhá instalace automatického obranného zařízení nemusí být trestná a že trestní odpovědnost nevznikne, pokud zařízení bude reagovat na útok přímo hrozící nebo trvající zájmu chráněnému trestním zákonem a obrana nebude zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (tj. zařízení bude působit v mezích nutné obrany). Autoři učebnice také předjímají, že taková obrana nebude z povahy věci předčasná a rovněž dodávají, že pokud reakce zařízení vybočí z mezí nutné obrany, strůjce bude trestně odpovědný, a to zpravidla za trestný čin spáchaný ve formě nedbalosti, přičemž míru zavinění bude možné omezit předchozími varováními před obranným mechanismem. O něco novější učebnice¹³ pak dokonce uvádí podmínky, jež musí zařízení splňovat (uvedené o odstavec výše), které později přijal za své jako součást stanoviska i Nejvyšší soud.

Stávající přístup Nejvyššího soudu k automatickým obranným zařízením považuji za správný a dostatečný, byť může působit mírně kazuisticky a arbitrárně. Přestože jejich účinky mohou být do jisté míry náhodné a nepředvídatelné, domnívám se, že nástražné a jiné systémy svůj smysl mají a není rozumné je z možného uplatnění nutné obrany *a priori* vylučovat.

¹² Novotný, F. a kol. Trestní právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2004, s. 104

¹³ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol. Trestní právo hmotné – I. Obecná část. 5. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, s. 278

6 Putativní nutná obrana

Sporné otázky týkající se nutné obrany v širším smyslu může představovat i problematika nutné obrany putativní. O tu jde tehdy, pokud pachatel (obviněný) mylně předpokládá útok na zájem chráněný trestním zákonem, vůči němuž zaměřil své obranné jednání. Takové počínání se hodnotí podle zásad o skutkovém omylu pozitivním, který vylučuje úmyslné zavinění pachatele. K tomu pak musí být zjištěny takové skutkové okolnosti, z nichž lze dovodit, že pachatel (obviněný) se mohl důvodně – byť mylně – domnívat, že jsou splněny podmínky nutné obrany.¹⁴ Na první pohled může být diskutabilní vymezení hranic mezi jednáním, které lze ještě požadovat za putativní nutnou obranu, a které už nikoli.

Jedním ze sporných případů putativní nutné obrany jistě je ten následující. Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 27. 10. 2014, č. j. **6T 32/2014-590** byl obviněný S. B. uznán vinným trestným činem vraždy ve stádiu pokusu, za což mu byl uložen trest odnětí svobody v trvání pěti let. Toho se dopustil tím, že ve vstupní hale rodinného domu, v němž bydlel, vystřelil pistolí skrze neprůhledné vstupní dveře na neznámé útočníky, snažící se dveře beranidlem vyrazit a do domu vniknout. Ukázalo se, že útočníky ve skutečnosti byli příslušníci Útvaru rychlého nasazení policie České republiky. Střela obviněného zasáhla jednoho z nich a způsobila mu poranění kyčle. Krajský soud se neztotožnil s tvrzením, že obviněný jednal v situaci, kterou považoval za nutnou obranu. S. B. se proti rozhodnutí krajského soudu odvolal. U Vrchního soudu v Praze se však domohl pouze zmírnění trestu na čtyři roky. Následovalo dovolání obviněného.

V rámci dovolání obviněný argumentoval podobně jako v odvolání tím, že skutková zjištění učiněná soudy nevedou k závěru, že by se dopustil pokusu vraždy, a to zejména proto, že jeho úmysl vedl výhradně k obraně sebe a rodiny. Podle něj se z toho důvodu při zpětném hodnocení skutku jednalo o putativní nutnou obranu. Svá tvrzení podpořil zdravotními posudky prokazujícími jeho extrémní rozrušení a dalšími rozličnými skutečnostmi: zejména, že neměl důvod zásah policie očekávat, nebyl trestně stíhaný ani podezřelý, police na něj nezazvonila, navíc průběh akce zpočátku nenahrávala a následně v jeho bytě nic nenašla. Ve prospěch obviněného se k dovolání vyjádřil i státní zástupce činný u Nejvyššího státního zastupitelství. Stanovisko státního zástupce se však

¹⁴ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. **5 Tdo 938/2012**

do dispoziční sféry obviněného dostalo teprve na jeho výslovné vyžádání, a to až po skončení celého řízení u Nejvyššího soudu.

Nejvyšší soud se s dovoláním vypořádal usnesením ze dne 16. 7. 2015, sp. zn. **6 Tdo 703/2015-70**. V něm nejprve tradičně ozřejmuje, že není obecnou třetí instancí určenou k revizi skutkových zjištění učiněných soudy prvního a druhého stupně, ani k přezkoumávání jimi provedeného dokazování, ale naopak je vázán zjištěným skutkovým stavem a nemůže se od něj odchylovat. Následně se věnuje specifikům konkrétního případu. Podobně jako předchozí instance se pozastavuje nad tím, že během události, od začátku policejní akce úderem beranidla po výstřel obviněného, uplynulo pouhých jedenáct sekund. Co se činnosti Útvaru rychlého nasazení týče, podle svých slov není k hodnocení zásahu jako takového Nejvyšší soud povolán. Přesto ale tvrdí, že nepřiměřenosti operace nic nenasvědčuje. *„Úkolem útvaru je rychlá eliminace překážek, které by bránily úspěšnému dosažení cíle, ať již se jedná o zabránění zničení hledaných věcí, či zneškodnění osoby, která představuje hrozbu pro zasahující policisty, či své okolí. Je v zájmu útvaru, aby zásah proběhl s maximální rychlostí za užití prvku překvapení.“* Samotný průběh pak popisuje s tím, že policisté během akce mnohokrát užívali výzvu „Policie! Ukaž ruce!“, a také zdůraznil, že na místě byl, v rozporu s tvrzením obviněného, dostatek světla. V rámci usnesení soud rovněž vyjadřuje obavu z možné šikmé plochy, vyjádřeno metaforicky, k níž by rozhodnutí mohlo vést – v případě posouzení jednání jako nutné obrany by mohl být jakýkoli budoucí útok proti legálním zásahům policie hodnocen jako putativní nutná obrana při tvrzení, že osoba, která tak jednala, měla obavu o svůj život a neslyšela výzvy policie. Nejvyšší soud poté rozvedl několik dalších skutkových okolností, které v jeho očích vzbuzovaly pochybnosti o tvrzeních obviněného, a při zohlednění výše uvedených argumentů nakonec podmínky putativní nutné obrany za naplněné neshledal; dovolání odmítl jako zjevně neopodstatněné.

S. B. se s odmítnutým dovoláním nesmířil, podal proto ústavní stížnost, v níž namítal porušení svých ústavně zaručených práv, zejména práva na spravedlivý proces. Se stížností se Ústavní soud vypořádal v obsáhlém nálezu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. **I. ÚS 3235/15**. V tom mimo jiné obecně připomíná, že sám zásadně nepřehodnocuje důkazy provedené obecnými soudy, ale přesto opakovaně přistupuje ke kasaci rozhodnutí, v nichž nebyl důkazní postup pečlivě a úplně popsán a logicky a přesvědčivě odůvodněn. Stejně tak zasahuje v případech, kdy v soudním rozhodování byla učiněna skutková zjištění v extrémním nesouladu s provedenými důkazy. S ohledem na to v rámci

nálezu dále obecným soudům zazlívá několik pochybení. Odvolacímu soudu vyčítá zejména to, že bez dalšího předpokládal nepochybné vědomí stěžovatele o tom, že útočníci jsou ve skutečnosti policisté, a že v souvislosti s tím na základě vlastních představ a úsudků v podstatě spekulativně měnil skutková zjištění a hodnocení důkazů nalézacího soudu, aniž by sám důkazy provedl. Tentýž prohrěšek vytyká Ústavní soud také soudu Nejvyššímu. *„Je v rozporu s právem na spravedlivý proces, pokud odvolací či dovolací soud nad rámec svého zákonného oprávnění, jakož i procesních pravidel pro dokazování spekulativně mění skutková zjištění nalézacího soudu, aniž by provedl všechny relevantní důkazy, z nichž tato skutková zjištění vyplývají. Změny skutkových závěrů není možno provádět ani implicitně v rámci vyvozování nových právních závěrů. Pokud je takové přehodnocení skutkových zjištění provedeno v neprospěch obžalovaného, pak je rovněž v rozporu s presumpcí nevinny.“*

Ústavní soud se dále v podstatě zamýšlí nad specifickým problémem jednoho z důkazních prostředků. Poukazuje totiž na fakt, že soudy měly k dispozici profesionální záznam zásahu, pořízený útvarem rychlého nasazení, proto věděly, jak probíhala akce z pohledu policistů. Nic podobného však neměly z pozice obviněného S. B., a tudíž se nemohly adekvátně vžít do jeho situace, z opačného úhlu pohledu. *„Při posuzování, zda určité jednání splňuje podmínky putativní nutné obrany, je třeba vycházet z představy toho, kdo k obraně přikračuje. Neboli, závěr o naplnění či nenaplnění podmínek putativní nutné obrany musí odpovídat především tomu, jak se daná konkrétní situace, s ohledem na všechny své okolnosti, jevila právě obránci, nikoliv útočnickovi či třetímu nezúčastněnému pozorovateli, nezatíženému subjektivním vnímáním útoku ze strany obránce. Nerespektování tohoto pravidla může vést k odsouzení obránce v rozporu s čl. 40 odst. 2 Listiny a případně i čl. 39 Listiny.“* Nález se v tomto bodě dotkl zajímavé problematiky: i z psychologického hlediska je nepochybné, že co se týče chápání skutkového děje, dochází při interpretaci příběhu třetí osobou, nehledě na další okolnosti, k vědomému i podvědomému stranění aktérům, z jejichž perspektivy je děj vnímán. Toto kognitivní zkreslení by snad šlo připodobnit k tendenci lidí vnímat protagonisty románu v lepším světle než ostatní postavy. Je dobře, že se Ústavnímu soudu podařilo jev postihnout, tím spíše když mu obecné soudy nevěnovaly pozornost.

Zajímavá je část judikátu, v níž Ústavní soud odůvodňuje, proč není odsouzení za pokus o vraždu v daném případě správné. Místy totiž působí až patetickým a moralistickým charakterem: *„Ani při hlubokém respektu k potřebě ochrany příslušníků*

Útvaru rychlého nasazení a dalších policistů nelze připustit, aby stát „vytvořil“ pravomocně odsouzeného vraha z člověka, jenž se nedopustil žádného trestného jednání, ve svém obydlí nepřechovával věci důležité pro trestní řízení, nebyl v žádné trestní věci ani podezřelý, ani obviněný, neměl ani záznam v registru trestů a přestupků, a jen v jednom okamžiku, poté, co byl nad ránem náhle probuzen mimořádně intenzivním násilným pokusem skupiny osob o vyražení dveří a vstup do domu, a v úmyslu chránit sebe, svou manželku a tři nezletilé dcery před domnělými kriminálníky, uvnitř svého vlastního obydlí jedenkrát vystřelil z legálně držené zbraně proti vstupním dveřím, přičemž došlo k nezávažnému poranění zasahujícího příslušníka jednotky URNA (Útvar rychlého nasazení – pozn. aut.).“

Na závěr se Ústavní soud ještě věnuje přístupu Nejvyššího soudu v souvislosti s pozdním zasláním vyjádření státního zástupce k dovolání. *„Nezaslání vyjádření státního zástupce k dovolání k replice obhajobě je porušením základního práva na soudní ochranu a spravedlivý proces, jelikož nerespektuje kontradiktorní charakter dovolacího řízení. Na dovolací řízení není možné nahlížet jako na prostor pro autoritativní doktrinární výklady sporných právních otázek, nýbrž jde primárně o řízení soudní, ve kterém soud nalézá právo v aktivní součinnosti se stranami řízení v souladu s principy rovnosti stran a kontradiktornosti řízení. Argumentace stran je pro posuzování dovolání zcela klíčová a nenahraditelná, a proto musí být stranám dán adekvátní prostor pro vyjádření a reakci na stěžejní argumenty protistran.“*

Ústavní soud se tak svým náleznem ke kauze komplexně vyjádřil a všechna předchozí rozhodnutí obecných soudů zrušil. V nálezu zejména akcentoval význam presumpce nevinny a z ní vycházející zásadu *in dubio pro reo*. Důsledkem toho by eventuálně mohlo být potenciální faktické rozšíření okruhu případů, na něž by mohlo být obecnými soudy v budoucnu nahlíženo jako na putativní nutnou obranu. Svůj dopad by tak judikát mohl mít i přesto, že velká část jeho bodů je tvořena spíše procesními otázkami. Je patrné, že řešení předmětného případu bylo dlouhé a složité. Na celé záležitosti je pak zjevná kazuistická a mimořádně obtížná povaha podobného posuzování.

Jinou kauzu, ve které se obviněný snažil uplatnit institut putativní nutné obrany, popisuje usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. **5 Tdo 938/2012**. Případ spočíval v situaci, kdy se obviněný M. T. střetl se dvěma bezdomovci, kteří po něm žádali drobné. M. T. se zprvu cítil nevhodným chováním spočívajícím v žebrání a vzájemném

napadání mírně pobouřen, a z toho důvodu je na začátku události napomenul. Dvojice reagovala převážně verbálními útoky doprovázenými lehkým fyzickým násilím vůči obviněnému. Obviněný se bránil vytažením své nelegálně držené pistole a po následných provokacích bezdomovců střelil oba do oblasti břišní dutiny. K jejich smrti nedošlo pouze díky rychle poskytnuté odborné lékařské péči. Obviněný byl Krajským soudem v Brně, a po odvolání obviněného a státního zástupce v neprospěch také Vrchním soudem v Olomouci, odsouzen za pokus zvláště závažného zločinu vraždy podle § 140 odst. 1, odst. 3 písm. a) TrZ a za přečin nedovoleného ozbrojování podle § 279 odst. 1 TrZ k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání dvanácti let a šesti měsíců. Odvolací soud sice rozsudek nalézacího soudu zrušil, v podstatě však pouze nahradil ochranné opatření spočívající v zabránění věci trestem propadnutí věci.

Nejvyšší soud se měl během řešení případu vypořádat s dlouhodobou argumentací obviněného, v níž tvrdil, že veškerá jeho reakce byla obranou plynoucí ze zátěžové situace, která v něm vyvolala pocit strachu, zmatku a obavy o život. Vzhledem ke svému mylnému přesvědčení o tom, že útok poškozených ohrožuje zájem chráněný trestním zákonem, považoval své jednání za putativní nutnou obranu. Celou událost si navíc vykládal tak, že poškození se proti němu fakticky dopouštěli zločinu loupeže. K dovolání se vyjádřila také státní zástupkyně činná u Nejvyššího státního zastupitelství. Ta poukázala na skutečnost, že pokud by nebylo obtěžujícího jednání poškozených, obviněný by se pravděpodobně žádné trestné činnosti nedopustil. Ke svému jednání navíc přistoupil ve strachu a byla patrná jeho obranná povaha, ze strany poškozených nepochybně hrozil útok. Za takové situace by podle státní zástupkyně *„i rozumně uvažující člověk, který je jinak dbalý zákonů a etických norem, (...) mohl upadnout do obdobné emoce strachu v důsledku takového jednání poškozených a reagovat takto zkratkovitým způsobem, tedy neuváženým užitím zbraně“*.

Nejvyšší soud však byl jiného názoru. Poté, co se v usnesení zabýval vztahem jednání obou zúčastněných stran, dospěl k závěru, že *„nebyly zjištěny takové skutečnosti, aby se obviněný mohl důvodně – byť mylně – domnívat, že jsou splněny podmínky nutné obrany“*, vzhledem k tomu, že *„jednání poškozených nemohlo v obviněném vzbudit důvodnou obavu z toho, že by poškození útočili na jeho život nebo zdraví, a to dokonce takovým způsobem, aby proti nim bylo nutné okamžitě použít výstřely ze střelné zbraně, kterou měl obviněný v nelegálním držení. Poškození v tomto směru nijak nevyhrožovali obviněnému, nepoužili proti němu nůž ani žádnou jinou zbraň a ani svými pohyby*

(např. případným sáhnutím pod oděv) nevyvolali takovou obavu obviněného“. Svůj postoj pak podpořil i dalšími poznatky o faktickém průběhu obrany: „Přitom obviněný, i když mu mohlo být nepříjemné obtěžující jednání poškozených, zahájil střelbu do těla obou poškozených až po určité prodlevě a poté, co měli poškození vyslovit jisté pochybnosti o funkčnosti jeho pistole.“ Nakonec se soud zabýval i označením jednání poškozených za loupež, k němuž se obviněný uchýlil v rámci argumentů o nutné obraně. Hodnotit chování poškozených jako loupež odmítl s tím, že takovému závěru vůbec nenاسvědčovala skutková zjištění nalézacího soudu.

Druhá rovina dovolání usilovala o posouzení činu alespoň jako pokusu zabití namísto vraždy, k čemuž se nakonec ve vyjádření klonila i státní zástupkyně činná u Nejvyššího státního zastupitelství. Ani to se však nesetkalo s úspěchem vzhledem k tomu, že Nejvyšší soud poukázal na dále citovanou skutečnost: „*Jednání poškozených nebylo objektivně způsobilým podnětem, který by měl tak podstatnou, mimořádně intenzivní a závažnou povahu, aby mohl v obviněném vyvolat silné rozrušení.*“ To by dle soudu muselo být vyvoláno strachem, úlekem, zmatkem nebo jiným omluvitelným hnutím mysli. Nic z uvedeného prý však v dostatečné míře na místě nebylo. Zároveň soud nepovažoval za naplněnou ani druhou alternativní podmínku, a sice že by jednání poškozených bylo mimořádně zlé, zraňující, ponižující či hrozící způsobením závažné újmy na právech obviněného. Nejvyšší soud proto dovolání jako celek usnesením odmítl pro jeho zjevnou neopodstatněnost.

Případ může ve svých závěrech vyznívat diskutabilně. Obviněný sám uvedl, že v něm během incidentu oba urostlí poškození vyvolávali obavu o život. Poškození se přitom vůči němu prokazatelně dopustili určité míry násilí, kterému se on následně bránil. Za takového stavu jistě není člověk schopen chladně a racionálně uvažovat, o čemž byla ostatně přesvědčena i státní zástupkyně činná u Nejvyššího státního zastupitelství. Pro soudní rozhodování měl v tomto případě zřejmě značný význam psychiatricko-psychologický znalecký posudek, v němž bylo vyhodnoceno, že „*posuzované jednání obviněného v podobě střelby na poškozené bylo projevem skutečnosti, že obviněný nedokázal korigovat potlačovanou agresivitu a vzhledem ke svému kladnému postoji ke zbráním ani svou potřebu prezentovat zbraň na veřejnosti*“. I když jednání obviněného zřejmě trestné bylo, odnětí svobody na dvanáct a půl roku může vzhledem k okolnostem působit poměrně přísně, třebaže se jedná o trest uložený pod hranicí příslušné zákonné trestní sazby za použití ustanovení o mimořádném snížení trestu odnětí svobody.

7 Ostatní aspekty nutné obrany

V této kapitole bych se rád věnoval několika otázkám nutné obrany, které svým charakterem lze jen těžko podřadit pod některé z předchozích témat. Jedním z takových aspektů mohou být důsledky, které s sebou institut nese z hlediska dopadů v procesní rovině v souvislosti s uznáním jednání za nutnou obranu soudem.

V občanskoprávním rozsudku ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. **30 Cdo 3094/2014**, řešil Nejvyšší soud situaci, ve které byl obviněný D. B. vzat do vazby, v níž strávil 276 dní. Ta skončila poté, co s ním bylo ukončeno trestní řízení zproštěním obžaloby z důvodu, že skutek nebyl trestným činem, jelikož z jeho strany šlo o jednání v nutné obraně. Obviněný se následně domáhal zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou v důsledku nezákonného rozhodnutí o vazbě. Podstatou sporu se stala zejména otázka výše tohoto zadostiučinění. Obvodní soud pro Prahu 2 uznal, že usnesení o vzetí do vazby bylo nezákonné, a z různých aspektů hodnotil negativní dopady vazby na obviněného. Dospěl k závěru, že adekvátní výší přiměřeného zadostiučinění za jeden den vazby je v tomto případě částka 350 Kč, tedy celkem 96 600 Kč za 276 dní vazby. Přihlédl přitom ke skutečnosti, že obviněný předtím žil jako drogově závislý bezdomovec a usoudil, že vazba tak neměla vážnější vliv na jeho zdravotní stav či profesní život. Městský soud v Praze, jako soud odvolací, tuto částku ještě snížil na výsledných 200 Kč za den, tedy celkových 55 200 Kč. Argumentoval tím, že je zřejmé, že skutek, pro který byl D. B. stíhán, se stal, a je velký rozdíl mezi situacemi, kdy se poškozený žádného závadného jednání nedopustil, a kdy se jej dopustil, ale následně se neprokáže, že toto jednání je trestným činem.

Nejvyšší soud se věcí zabýval na základě dovolání obviněného; ten namítal extrémní nespravedlnost nízkého odškodnění. V souvislosti s posouzením případu NS připomíná své rozhodnutí ze dne 11. 1. 2012, sp. zn. **30 Cdo 2357/2010**, jímž stanovil základní relevantní kritéria pro stanovení přiměřené výše zadostiučinění za vazbu v trestním řízení, které neskončilo odsouzením. Judikát s ohledem na to uvádí orientační rozmezí zadostiučinění ve výši 500 Kč až 1 500 Kč za den trvání vazby. Městský soud v Praze si přitom během odvolacího řízení byl existence judikátu vědom, pro specifickou povahu případu se však odmítl rozmezím řídit. Nejvyšší soud s tímto přístupem nesouhlasil a připomněl, že stav nutné obrany vylučuje jak nedovolenost (protiprávnost)

činu, tak i jeho společenskou škodlivost, neboť při jednání v nutné obraně jde naopak o ochranu společenských hodnot. V návaznosti na to uvedl: „*Odvolací soud proto pochybil, pokud jednání žalobce bez jakékoliv další argumentace hodnotil jako závadné a přičetl je žalobci k tíži při posuzování rozsahu jeho nemajetkové újmy vzniklé rozhodnutím o vazbě.*“ Připomněl také myšlenku Ústavního soudu, podle něhož „*pokud dojde ke zproštění obžaloby z důvodu, že se skutek, z něhož byl poškozený obžalován, nestal, případně nebyl trestným činem, je zásadně na místě uzavřít, že došlo k citelnému zásahu do práv obžalovaného.*“

Na druhou stranu bylo v tomto případě při posuzování výše přiměřeného zadostiučinění podle Nejvyššího soudu důležité, zda obviněný přispěl ke vzniku situace, která si vyžádala z jeho strany užití nutné obrany. Ilustrativně k tomu uvádí příklad z jiné kauzy, kde se poškozený „*výraznou měrou podílel na vzniku situace, která následně vedla k jeho trestnímu stíhání, když se intimně stýkal s dívkou, jež jej poté obvinila ze znásilnění.*“ Podobná skutečnost by tak prý mohla snížení přiměřeného zadostiučinění ospravedlnit. K takovému přispění zde ale podle Nejvyššího soudu nedošlo, vzhledem k tomu, že obviněný se tu bránil nevyprovokovanému útoku. Rozsudek Městského soudu byl na základě uvedené argumentace zrušen a věc mu byla vrácena k dalšímu řízení. V právní větě shrnul Nejvyšší soud své poznatky do složitě formulovaného závěru: „*Podíl poškozeného na vzniku situace, pro kterou byl následně (nedůvodně) trestně stíhán, je pro posouzení intenzity jeho nemajetkové újmy způsobené výkonem vazby a přiznání zadostiučinění za ni podle § 31a odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb. (ve znění pozdějších předpisů) rozhodný jen tehdy, jestliže dané jednání poškozeného nebylo vynuceno, například protiprávním útokem, jemuž poškozený čelil v mezích nutné obrany, ledaže by svým jednáním útok vyprovokoval.*“

Uvedená kauza budí dojem, že soudy, v tomto případě Městský soud v Praze, leckdy vykazují tendenci hodnotit jednání v nutné obraně jako sice beztrestné, přesto však v jádru škodlivé. Podobné negativní konotace odporují koncepčnímu pojetí nutné obrany jakožto aktu, který v podstatě nahrazuje zásah veřejné moci, a proto je nejen tolerovatelný, ale i společensky žádoucí. Osobně se v souvislosti s výše uvedeným úplně neztotožňuji dokonce ani s názorem Nejvyššího soudu, který v podstatě říká, že snížení přiměřeného zadostiučinění za protiprávní vazbu by bylo na místě, pokud by obránce výraznou měrou přispěl ke vzniku situace, jež by následně vyžadovala jeho nutnou obranu. Z podstaty věci považuji takové řešení stále ještě protiintuitivní a nepřilíš

kongruentní, protože je-li obranné jednání z definice prospěšné a chtěné, není důvod, aby s sebou neslo nežádoucí právní důsledky, a to dokonce v případech, kdy se v konečném ohledu dá mluvit o pochybení státu.

Otázku vztahu deliktu neoznámení trestného činu a posouzení jednání, jež by mělo být předmětem oznamovací povinnosti, jako nutné obrany nastiňuje o něco starší usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. **1 To 55/93**. V tomto případě se pan D. V. bránil proti dvěma ozbrojeným útočníkům, které přitom usmrtil a jejich těla následně ukryl do blízké kanalizační stoky. Spolu s ním byl souzen také obviněný M. M., který se o jeho úmyslném usmrcení dvou osob dozvěděl, rozhodl se však událost nenahlásit policejnímu orgánu ani státnímu zástupci, za což byl obžalován pro přečin neoznámení trestného činu. Během řízení argumentoval M. M. tím, že D. V. jednal v nutné obraně, tudíž skutek nebyl trestným činem a z toho důvodu se ani on v souvislosti s neoznámením události trestného činu nedopustil. Krajský soud v Praze jednání D. V. za nutnou obranu nepovažoval a uznal jej vinným zvláště závažným zločinem vraždy. V důsledku toho pak za přečin neoznámení trestného činu odsoudil k trestu odnětí svobody v trvání osmnácti měsíců s podmíněným odkladem na zkušební dobu dvou let také M. M. Oba obvinění a spolu s nimi z důvodu pochybností o skutkovém stavu také krajský prokurátor podali odvolání.

O odvolání rozhodoval Vrchní soud v Praze. Předmětné usnesení se věnovalo převážně D. V., jakožto obránci. Soud ohledně toho dovodil, že při překročení mezi nutné obrany, jehož se D. V. v rámci události mohl dopustit, by bylo jeho jednání trestné jen za existence zavinění rovněž ve vztahu k tomuto překročení a k tomu uvedl: „*V takových případech je třeba také důsledně zjišťovat, zda šlo o úmyslné nebo nedbalostní překročení mezi nutné obrany a přihlížet přitom i k rozrušení obránce vyvolanému útokem.*“

Dále je v odvolání řešen i přístup M. M. Vrchní soud v této rovině připustil možnost, že obviněný mohl nabýt přesvědčení o povaze skutku jakožto o nutné obraně. Dovodil pak, že v takovém případě by neoznámení činu skutečně nenaplněovalo znaky skutkové podstaty neoznámení trestného činu. V souvislosti s tím dodává v rámci právní věty obtížně uchopitelný postulát: „*Hodnověrná vědomost pachatele trestného činu neoznámení trestného činu podle § 168 odst. 1 tr. zák. musí zahrnovat všechny okolnosti činu jiného, které jsou rozhodné pro to, aby tento čin byl trestným činem, jehož se týká oznamovací povinnost. To se vztahuje i na vědomost o případných okolnostech*

vyklučujících protiprávnost takového činu uvedeného v citovaném ustanovení.“ Vzhledem k tomu, že se krajský soud dostatečně nevěnoval uvedeným bodům ve vztahu k oběma obviněným, zrušil Vrchní soud v Praze jeho rozsudek a věc mu vrátil k novému projednání a rozhodnutí.

Ze závěru Vrchního soudu vyplývá, že posouzení činu jako nutné obrany vylučuje trestnost neoznámení tohoto činu třetí osobou. To je logické z důvodu, že pokud je onen čin vykonán za naplnění okolností vylučujících protiprávnost, již z definice není protiprávní, a není tudíž trestným činem. S ohledem na to se však nabízí otázka, jestli je důležité, zda se objektivně o nutnou obranu jednalo, potažmo jak skutek posoudí soud, anebo to, jak jej vnímal sám svědek. Vzhledem k tomu, že pro trestní odpovědnost je zpravidla stěžejní úmysl porušit či ohrozit zájem chráněný zákonem, měla by být relevantní spíše svědkova představa. Tak se zřejmě může stát, že pozorující osoba neoznámí skutečný trestný čin, o kterém se mylně domnívá, že byl spáchán za okolností vylučujících protiprávnost, a nebude za to trestně odpovědná. Stejně dobře by hypoteticky mohl nastat stav, kdy by osoba neoznámila čin jinak trestný, spáchaný za okolností vylučujících protiprávnost, přičemž by ale o existenci této okolnosti nevěděla. Tehdy by snad bylo možné dovést odpovědnost za pokus o trestný čin neoznámení trestného činu, protože čin, který měl být předmětem oznámení, by ve skutečnosti trestný nebyl, což by ale pozorující osoba nevěděla. Hodnocení okolností vylučujících protiprávnost nicméně nebývá snadné a problémy s ním často mívají i soudy, nabízí se proto otázka, jak dobře jsou takového hodnocení schopni řadoví občané. Z uvedeného se zdá, že by to přitom mohlo být právě posouzení konkrétních občanů, které by mohlo vést k jejich následné trestní neodpovědnosti, jelikož nelze spatřovat úmysl porušit či ohrozit zájem chráněný zákonem v neoznámení činu, o němž si dotyčný myslel, že není trestný. Zřejmě by však nebylo udržitelné umožnit osobám neoznamovat trestné činy na základě jejich libovolné interpretace okolností vylučujících protiprávnost. Pokud by se tedy o trestný čin objektivně jednalo, avšak pozorovatel by jej subjektivně považoval za spáchaný za okolností vylučujících protiprávnost, bylo by snad vhodné uvažovat o uplatnění ustanovení o právním omylu. Za takového stavu by pozorující třetí osoba nejednala zaviněně, a tedy by nebyla trestně odpovědná, pokud by se nemohla svého omylu vyvarovat. K tomu by nejspíš došlo tehdy, pokud by se této osobě subjektivně jevily skutečnosti způsobem, že by se z nich dalo objektivně usoudit na okolnost vylučující

protiprávnost. To, z čeho by se dalo takto objektivně usuzovat, by však hodnotil soud, nikoli sám pozorovatel.

Závěr

Nutná obrana je okolností mimořádně významnou, v konkrétních případech ale také obtížnou na posouzení. Trestní zákoník institut vymezuje pouze relativně obecně a abstraktně, což má své výhody i nevýhody. S ohledem na to je každopádně třeba aplikaci příslušného ustanovení pro jednotlivé případy vždy pečlivě zvážit a zohlednit přitom veškeré okolnosti a specifika dané události. Tento úděl připadá soudům.

Obsah diplomové práce naznačuje, do jaké míry může být otázka hodnocení lidského jednání z hlediska toho, zda je či není nutnou obranou, složitá a kolik sporných bodů při ní může vyvstat. Nejde přitom ani zdaleka o pouhou komplikaci pro soudy, které tak musí vyvíjet více úsilí při řešení případů, nýbrž zejména pro běžné občany. Právě občanům má totiž institut sloužit, ti by ho měli být schopni využít a zohlednit jej během svého rozhodování o tom, jak se v určité události zachovat. Aby nutná obrana správně plnila svůj účel, domnívám se, že ve společnosti by mělo panovat obecné povědomí o skutečnosti, že v případě útoku se zkrátka lidé smějí bránit. Je pravda, že většina ze zmíněných judikátů neřeší případy běžné, naopak je v nějakém ohledu atypická či výjimečná a s ohledem na tento fakt nijak zvlášť nereflexuje ono poměrně jednoduché pojetí, které by lidé o nutné obraně zřejmě měli mít. Pokud by občané měli hloubat nad otázkami, které v uvedených rozhodnutích v souvislosti s nutnou obranou soudy řešily, hrozilo by, že by v případě potřeby místo rychlého a účelného jednání uvízli v úvahách, v jaké podobě či zda vůbec se vlastně ještě můžou bránit. V důsledku toho by podnikli obranu pomalou, se sníženou účinností, nebo vůbec žádnou. Faktem ale zůstává, že mnoho z předmětných kauz pojednává i o běžném životě lidí, kteří se prostě jen rozhodli bránit poté, co se náhle ocitli v situaci obranu vyžadující. Vědomí toho, že obrana pro dotyčné vedla k dlouhým soudním sporům, může občany mást nebo do budoucna od nutné obrany odrazovat. K lepšímu pochopení a zakotvení institutu nutné obrany ve společnosti pak rozhodně nepřispívají ani média, která v rámci senzacechtivosti informují o všech skutečnostech tím více, čím jsou události mimořádnější, a čím méně tak odpovídají běžným trendům. Případy nutné obrany nejsou v tomto ohledu výjimkou, a tak se může stát, že adresát média nakonec o okolnosti vylučující protiprávnost nabyde přesně opačné povědomí, než jaké v naprosté většině případů odpovídá realitě. Tento jev je pak ještě dále prohlubován tím, že média v rámci jednotlivých událostí informují selektivně a fragmentárně.

I kvůli výše uvedenému se domnívám, že je třeba v tomto tématu usilovat o větší osvětu občanů a zároveň dále zvýhodňovat z hlediska práva obránce, snad i více než dosud. Je ostatně k zamyšlení, do jaké míry je v konkrétních případech kupříkladu excesivní obrana někoho, kdo se poprvé dostane do stavu, v němž se potřebuje bránit, jednáním zlým, respektive společensky nebezpečným. Stav, kdy je na osobu útočeno, je pro ni nový, nikdy předtím se v něm nenacházela a snad ani znovu nacházet nebude. Jedná se přitom o zkušenost mimořádně stresovou a potenciálně traumatizující, o niž dotyčný zpravidla předem nestál a často se o její vznik nijak nezasloužil. Je dobře, že se soudy podobné okolnosti často snaží reflektovat, což je patrné i z některých zmíněných judikátů. Nežádoucí by však byl i stav, v němž by preference obránce byla bezbřehá. V každém případě by se soudy měly snažit o ucelené a přesvědčivé rozhodování, které by v ideálním případě vedlo ke zvýšení chuti občanů podílet se prostřednictvím nutné obrany na ochraně individuálních i celospolečenských zájmů.

Co se konkrétních odpovědí na sporné otázky nutné obrany týče, dospívá práce k mnoha důležitým závěrům. Namátkou uvádím následující: obráncem i útočником může být v zásadě každý, včetně úředních osob; útokem ve smyslu ustanovení o nutné obraně se rozumí zásadně právě takové jednání, které je reálně schopné ohrozit zájem chráněný trestním zákonem, není jím však například bránění výkonu rodičovských práv; o zcela zjevné nepřiměřenosti nutné obrany nesvědčí kupříkladu jen to, že by se obránce vůči neozbrojenému útočnikovi bránil se zbraní. Podobně nutnou obranu nevylučují ze stejného důvodu ani skutečnosti, že obránce útočníka při život ohrožujícím útoku usmrtí, nebo že útočníka zraní, aniž by zranění sám utrpěl. Pro posuzování zcela zjevné nepřiměřenosti jsou přitom důležité veškeré okolnosti případu včetně toho, jak situaci vnímal sám obránce. Dalšími popsány závěry jsou například ty, že nutná obrana, na rozdíl od krajní nouze, skutečně není vázána požadavkem subsidiarity nebo že o nutnou obranu může v dnešní době jít i tehdy, jsou-li k její realizaci využita automatická obranná zařízení.

Mám-li zhodnotit úroveň zmiňované judikatury, jsem toho názoru, že ve většině případů soudy, zejména ten Nejvyšší, tvoří svá rozhodnutí kvalitně a smysluplně. Rozsudky jsou obvykle racionální a odůvodněné, nesklouzávají příliš k formalismu. Je ale dobře patrné, že za několik posledních desetiletí rozsudky v průměru několikrát znásobily svou délku. Novější judikáty jsou tak často mnohem delší a podrobnější, což zřejmě vede k jejich větší ucelenosti a přesnosti, zároveň ale, obávám se, odrazují

zejména laiky před jejich čtením a ztrácejí svou přehlednost. Není přitom výjimkou, že judikáty obsahují pasáže, které nejsou pro daný případ zcela relevantní, například když popisují některé ze znaků nutné obrany, které ale v konkrétní události nefigurují. S ohledem na narůstající délku rozsudků by tak věci nejspíš prospělo, kdyby více rozhodnutí obsahovalo ve svém úvodu právní větu, která by shrnovala ty závěry případu, jež by bylo možno dále zobecnit.

Za pozitivní považuji, že až na postupné rozšiřování mezí uplatnitelnosti nutné obrany co do intenzity, jež se promítlo i do textace zákona, zůstává judikatura poměrně konzistentní a ustálená. Výjimku mohou představovat například zmíněná automatická obranná zařízení, v jejichž případě došlo ke vcelku radikálnímu vývoji. Tato problematika však byla pro soudy nová a i zde lze do budoucna předpokládat, že se předmětná judikatura ustálí.

Závěrem shrnu: nutná obrana je důležitým a často využívaným institutem, zároveň je však tematicky obsahově široká a pestrá. Není možné ji aplikovat strojově, bezmyšlenkovitě. Ačkoli již bylo soudy vyřešeno mnoho z jejích důležitých sporných bodů, každodenní život spolu s dlouhodobým společenským vývojem zaručují, že se nové otázky budou objevovat i nadále.

Seznam použitých zkratk

č. j.	číslo jednací
ČR	Česká republika
ČSSR	Československá socialistická republika
NS	Nejvyšší soud
Sb.	Sbírka zákonů
SNB	Sbor národní bezpečnosti
sp. zn.	spisová značka
SSR	Slovenská socialistická republika
TrZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
ÚS	Ústavní soud

Seznam zdrojů

Literatura

DRAŠTÍK, Antonín. Trestní zákoník: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2015. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-790-4.

DRAŠTÍK, Antonín. Přehled judikatury. Praha: ASPI, 2007. Přehledy judikatury (ASPI). ISBN 978-80-7357-253-2.

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 5. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2016. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-120-5.

JELÍNEK, Jiří. Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část. 6. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2017. Student (Leges). ISBN 978-80-7502-236-3.

KUCHTA, Josef. Nutná obrana. Brno: Masarykova univerzita, 1999. ISBN 80-210-2198-5.

NOVOTNÝ, František. Trestní právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. Právnícké učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-67-8.

NOVOTNÝ, Oto a Tomáš GRIVNA. Trestní právo hmotné. 5., jubilejní, zcela přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-261-7.

PROUZA, Daniel. Trestní zákoník s judikaturou. V Praze: C.H. Beck, 2010. Beckova edice zákonů s judikaturou. ISBN 978-80-7400-187-1.

ŠÁMAL, Pavel. Trestní zákoník: komentář. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5.

Právní předpisy

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1974 Sb., o Sboru národní bezpečnosti

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Judikatura

Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 2. 7. 1965, sp. zn. Pls 5/65

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 25. 1. 1967, sp. zn. 4 Tz 101/66

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. 6. 1970, sp. zn. 3 Tz 13/70

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 3. 1975, sp. zn. 1 To 18/75

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 12. 8. 1976, sp. zn. 4 Tz 128/76

Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 29. 6. 1978, sp. zn. 4 Tz 40/78

Zpráva Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 11. 1979, uveřejněná pod č. 19/1981 sb. rozh. (Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek, 4-5/1981)

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 18. 1. 1980, sp. zn. 6 Tz 70/79

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 12. 2. 1980, sp. zn. 5 Tz 143/79

Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 17. 2. 1981, sp. zn. 3 To 2/81

Usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 14. 1. 1987, sp. zn. 1 To 66/86

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR ze dne 24. 3. 1987, sp. zn. 7 Tz 15/87

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 11. 1993, sp. zn. 1 To 55/93

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 19. 12. 1994, sp. zn. 7 To 202/94

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 1. 1998, sp. zn. 1 Tzn 25/97

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2002, sp. zn. 6 Tdo 851/2002

Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 3. 2006, sp. zn. 7 To 62/2006

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 8 Tdo 572/2006

Rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 19. 6. 2006, sp. zn. 22 T 62/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 838/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2006, sp. zn. 3 Tdo 840/2006-I.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 6 Tdo 66/2007

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 2. 2009, sp. zn. 6 Tdo 1347/2008

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. Tpjn 303/2008

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 9. 2010, sp. zn. 1 As 34/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2012, sp. zn. 30 Cdo 2357/2010-I.

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 9. 2012, sp. zn. III. ÚS 3395/10

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2012, sp. zn. 5 Tdo 938/2012

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 3 Tdo 825/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2013, sp. zn. 3 Tdo 1197/2013

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 10. 2014, sp. zn. 5 Tdo 1283/2014

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2014, sp. zn. 11 Tdo 1392/2014-32

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2015, sp. zn. 4 Tdo 527/2015-41

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2015, sp. zn. 6 Tdo 703/2015-70

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 9. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1008/2015

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 1. 2016, sp. zn. 7 Tdo 1524/2015

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2016, sp. zn. 3 Tdo 110/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2016, sp. zn. 6 Tdo 30/2016

Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 22. 3. 2016, sp. zn. 4 To 56/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 443/2016-26

Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 6. 2016, sp. zn. 30 Cdo 3094/2014

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 9. 2016, sp. zn. 7 Tdo 794/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 11. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1258/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 2. 2017, sp. zn. 7 Tdo 1564/2016

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 8. 2017, sp. zn. 3 Tdo 703/2017

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 5. 2018, sp. zn. 6 Tdo 508/2018

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 3 Tdo 1012/2018

Sporné otázky nutné obrany v judikatuře

Abstrakt

Předmětem diplomové práce je nutná obrana, respektive její vybrané sporné otázky, o jejichž řešení se v rámci svého rozhodování zasloužily české soudy. Jednotlivá soudní rozhodnutí, ze kterých odpovědi na otázky vyplývají, jsou pro práci stěžejní. Důraz naopak není kladen na čistě doktrinální pojetí institutu. Některé z judikátů jsou v práci hodnoceny a srovnávány s ostatními.

Strukturálně je práce členěna do celkem sedmi kapitol podle prvků nutné obrany, se kterými konkrétní otázky zodpovídané judikaturou primárně souvisí. První kapitola představuje stručný obecný nástin tématu týkající se především funkce institutu, způsobu zakotvení nutné obrany v rámci českého právního řádu a povahy příslušného ustanovení trestního zákoníku.

Druhá kapitola pojednává o nedílných náležitostech či konstrukčních prvcích nutné obrany, konkrétně o subjektech obránce a útočníka a také o útoku. Zabývá se například tím, zda obráncem může být ten, kdo útokem není primárně napadán, osoba jednající v afektu, osoba účastnící se konfliktu dobrovolně nebo třeba revizor. Ve vztahu k útočnickovi řeší případy obrany proti úředním osobám a pracovníkům bezpečnostních služeb. V souvislosti s útokem jsou předmětem práce úvahy o časovém rozsahu a také o tom, co všechno je vlastně možné za útok považovat.

Třetí kapitola se věnuje nepřiměřenosti nutné obrany, potažmo intenzivnímu excesu. Zde jsou konkrétně řešeny různé způsoby vedení obrany ve vztahu k útoku, zpravidla zahrnující použití zbraní.

Čtvrtá kapitola se týká subsidiarity a řeší situace, v nichž podle všeho obránce mohl zabránit škodlivému následku útoku i jinak než prostřednictvím nutné obrany.

Pátá kapitola se zabývá specifickým problémem preventivní nutné obrany a automatických obranných zařízení.

Šestá kapitola se soustředí na nutnou obranou domnělou, putativní; zkoumá tedy jednání pachatelů, kteří si z určitého důvodu mylně mysleli, že jednali za okolnosti vylučující protiprávnost.

Závěrečná sedmá kapitola zahrnuje několik otázek, které na základě jejich charakteru nebylo možné zařadit do některé z předchozích kapitol, a to důsledky uznání jednání nutné obrany ve vztahu k přiměřenému zadostiučinění za protiprávní vazbu a posouzení jednání jako nutné obrany v relaci k deliktu neoznámení trestného činu.

Klíčová slova

nutná obrana, judikatura, sporné otázky

Contentious issues of necessary defence in judicial practise

Abstract

The subject of this thesis is necessary defence, or more precisely some of its contentious issues that have been dealt with by Czech courts within the framework of their judicial practise. The fundamental focus of the thesis lies with the judicial decisions providing solutions to these issues, emphasis, on the other hand, is not placed on doctrinal concept of the legal institute. The thesis subjects some of the judicial decisions to evaluation and comparison with other judgments.

As for the structure, the thesis is divided into a total of seven chapters with regard to the elements of necessary defence that are primarily related to the issues dealt with by the judicial practice in each particular case. The first chapter presents a brief general outline of the topic, as it pursues, above all, the function of the legal institute of necessary defence, the way how it is established within the Czech law and the character of the relevant provision of the penal code.

Chapter two deals with integral prerequisites or structural elements of necessary defence, specifically attacker and defender subjects, as well as attack itself. It ponders about whether someone who is not primarily targeted by an attack can be deemed a defender. The same question is addressed regarding persons acting during heat of passion, voluntarily participating in skirmishes or working as a ticket inspector. With regard to attacker, the thesis pursues instances of defence against public officials and security workers. As for the attack element, the work focuses on thoughts on temporal range of attack and questions about what kind of conduct still fits into an assessment of attack.

Third chapter deals with potential excessiveness of necessary defence. This part is specifically addressing various ways of defence against various types of attack, with weapons used in exercise of defence in most of them.

Fourth chapter addresses issues of subsidiarity of necessary defence as it deals with situations which most likely could have been settled even by other means than via necessary defence.

The fifth chapter tackles a peculiar problem of preventive necessary defence and the usage of automatic defence mechanisms.

Chapter number six focuses on putative necessary defence, as it explores the conduct of perpetrators who, for whatever reason, wrongly thought that their actions had been justified with regard to necessary defence.

The seventh and the last chapter includes a couple of issues that were not, due to their nature, possible to incorporate into any of the previous chapters. These are the consequences of recognizing conduct as necessary defence with respect to adequate compensation for previous lawless detention and assessing conduct as necessary defence in relation to crime of failure to notify a criminal offence.

Keywords

necessary defence, judicial practice, contentious issues